

Pohřebiště v Podolí u Brna a fenomén žárových hrobů mladší doby bronzové s rozměrnými jámami na Moravě

A cemetery in Podolí u Brna and the phenomenon of Late Bronze Age cremation graves with large pits in Moravia

David Parma – Mária Hajnalová – Jiří Kala –
Romana Kočárová – Petr Kos – Roman Křivánek

Díky stálé terénní aktivitě se v posledních dvou desetiletích podařilo na Moravě opakovaně zachytit žárové pohřby mladší doby bronzové, které spojuje řada shodných znaků v čele se specifickou úpravou hrobové jámy – dosahuje tvaru a rozměru obvyklých pro kostrové pohřby. Ukázkovým příkladem je trojice hrobů odkrytá v roce 2011 na katastru obce Podolí u Brna, na níž lze dobře demonstrovat specifické rysy pohřebního ritu, které se k tomuto typu pohřbů vážou. K nim je možné připojit výčet několika analogických příkladů z jihomoravského a středomoravského prostředí a zejména pak z přilehlé části Dolního Rakouska a na širším vzorku pak vyzdvihnout řadu podobností.

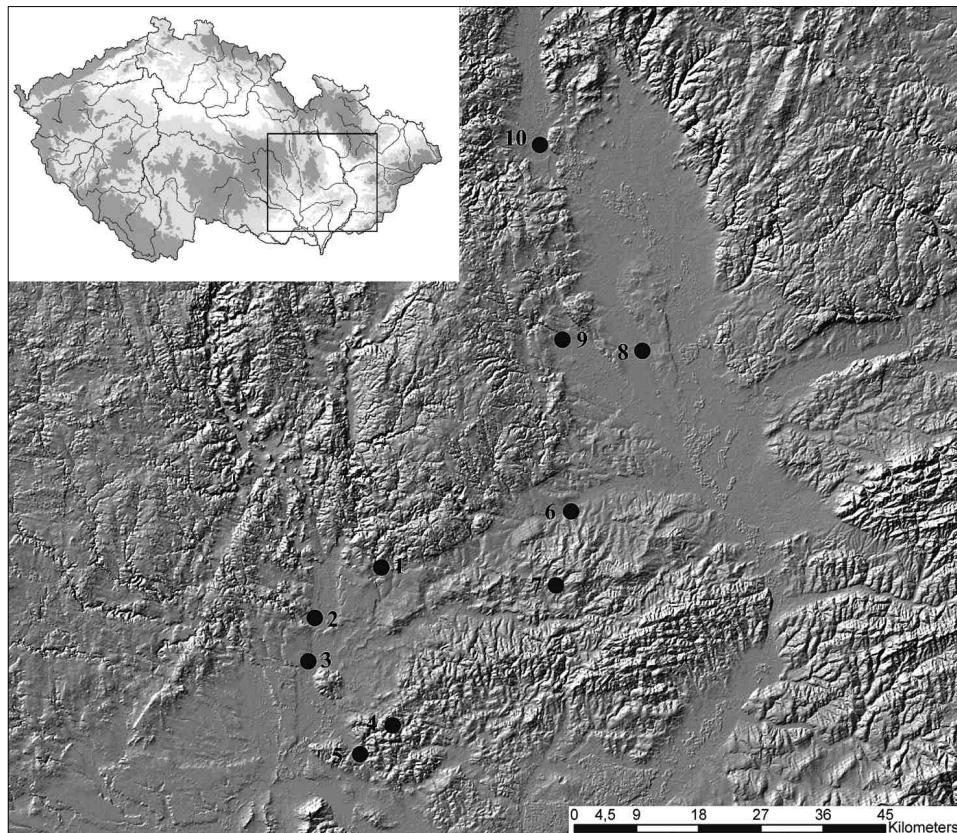
mladší doba bronzová – žárové pohřby – paleobotanika – antropologie – geofyzikální prospekce

Thanks to ongoing excavations, Late Bronze Age cremation burials have been repeatedly discovered in Moravia over the past two decades. The graves share many identical traits and especially a specific treatment of the grave pits, which feature a shape and size typical for inhumation burials. A prime example is a trio of graves excavated in 2011 in the site of Podolí u Brna that demonstrate specific traits of the rite linked to this type of burial. Several parallel examples come from south and central Moravia and especially from the neighbouring parts of Lower Austria, a wider sample that reveals numerous similarities.

Late Bronze Age – cremation burials – palaeobotany – anthropology – geophysical survey

1. Úvod

V průběhu střední doby bronzové dochází na jižní Moravě a v přilehlých kulturně blízkých oblastech Dolního Rakouska a jihozápadního Slovenska k postupnému přechodu od kostrového k žárovému pohřebnímu ritu. Od počátku mladší doby bronzové je spalování zemřelých striktním pravidlem, výjimky z něj lze spočítat v jednotkách případů z tisíců známých hrobů (Primas 2008, 65–67; Wiesner 2009; Lochner 2013). Základní změna spočívá zejména v transformaci a redukci těla zemřelého ještě před jeho konečným uložením. Proměna způsobu pohřbívání je nutně komplexní a doprovází ji i změna v podobě zahloubených objektů, do nichž jsou spálené zbytky těla deponovány. Jestliže těla zemřelých jsou ve starší a částečně i střední době bronzové ukládána do rozměrných a obvykle i hlubokých jam obdélného půdorysu o odpovídajících rozměrech, v mladší době bronzové jsou spálené pozůstatky těl ukládány do jam oválného či kruhového půdorysu, obvykle jen mělce zahloubených (limitující byly často rozměry největší nádoby). Tělo zemřelého bylo spálením zcela transformováno a není již vnímáno ve své původní podobě, spálené kosti jsou pouze vysypány do keramického obalu – urny (Rebay-Salisbury 2010).

Obr. 1. Poloha všech moravských lokalit s rozměrnými jámovými hroby mladší doby bronzové: 1 – Podolí, 2 – Modřice, 3 – Vojkovice, 4 – Diváky, 5 – Hustopeče, 6 – Ivanovice n. H., 7 – Nové Hvězdlice, 8 – Vrbátky, 9 – Bílovice-Lutonín, 10 – Moravičany.

Fig. 1. The location of all Moravian sites with large pit graves dating to the Late Bronze Age: 1 – Podolí, 2 – Modřice, 3 – Vojkovice, 4 – Diváky, 5 – Hustopeče, 6 – Ivanovice n. H., 7 – Nové Hvězdlice, 8 – Vrbátky, 9 – Bílovice-Lutonín, 10 – Moravičany.

Od počátku mladší doby bronzové ovšem registrujeme skupinu pohřbů, v nichž se kategorie žárového a kostrového pohřbu překrývají – pozůstatky po kremaci zemřelého byly ukládány do jámy, která svými rozměry a tvarem odpovídá požadavkům pro uložení kompletního netransformovaného těla, a je tedy pro uložení spálených pozůstatků neadekvátní tvarově i objemem. Takové hroby je nutno považovat z hlediska ideového za specifické, neboť se v nich projevuje odlišný vztah k tělu zemřelého, které, přestože bylo spáleno, není vnímáno jako plně transformované, a s pozůstatky je nakládáno zčásti podobně jako s tělem nespáleným. Tyto praktiky jsou dobře doložitelné ve střední době bronzové na pohřebišti v Pitten v Dolním Rakousku (Sørensen – Rebay 2008b) nebo v odlišné podobě ve starší době bronzové v žárových pohřbech skupin s inkrustovanou keramikou v Maďarsku – v obou případech jsou spálené pozůstatky různým způsobem aranžovány a doplňovány konstrukcemi (Sørensen – Rebay-Salisbury 2008).

Vedle trendu postupného přechodu ke spalování zemřelých v průběhu střední a mladší doby bronzové je dobře pozorovatelný i souběžný trend změn v oblíbě zahlubování hrobových jam pod úroveň povrchu, významný především z hlediska struktury archeologických pramenů. Spolehlivě ve střední, a patrně i v mladší době bronzové je nutné počítat s ukládáním pozůstatků na povrchu a jejich následným překrytím mohylovým násypem či nad povrchem přímo v násypu (*Sørensen – Rebay 2008a; Stuchlík 2006*, 153–167), což značně komplikuje studium pohřebních zvyklostí tohoto období. Jestliže hroby závěru střední doby bronzové na Moravě prakticky nejsou zahlubovány do podloží, je nutné považovat archeologická data za vysoce fragmentární. Tento stav je třeba zohlednit i při úvahách o podobě pohřebního ritu mladší doby bronzové, kdy zvláště v jejím počátku patrně rozhodující část archeologického záznamu schází.

Na tomto místě jsou shrnuty poznatky o skupině hrobů mladší doby bronzové (stupně B D – Ha A2) z Moravy, jež charakterizuje ukládání spálených pozůstatků těla do hrobových jam odpovídajících svým tvarem a rozměry jámám pro uložení nespálených těl. Základním kritériem pro jejich vyčlenění je tedy právě forma hrobové jámy, přičemž je dále zkoumáno, nakolik je tato skupina odlišná i v jiných aspektech, jako je způsob uložení kremačních pozůstatků, množství a sortiment výbavy nebo počet pohřbených jedinců. Otázkou také je, jaké mají podobné hroby chronologické postavení, prostorové rozšíření, a zda disponuje tato skupina skutečným interpretačním potenciálem, nebo jde o pouhou formální kategorii třídění archeologických pramenů.

Jako pohřeb je označován celý proces začínající úmrtím jedince a končící obvykle uložením pozůstatků do hrobu, který se řídí jasně danými pravidly – pohřebním rytmem (*Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002*, 272–273). Pokud je použit žárový ritus, dochází ke kremaci a k následnému uložení spálených kosterních pozůstatků do hrobu spolu s dalšími předměty, které mohly nebo nemusely projít pohřební hranicí. Z detailnějšího pohledu je primární rituál kremace, při němž dochází k transformaci těla, a který je doprovázen řadou různorodých sekundárních rituálů (např. způsob výběru, přesunu a uložení kremačních zbytků doprovázený příslušnými obřady). Z jiného pohledu můžeme uvažovat o způsobu nakládání s tělem zemřelého jako o procesu jednoduchém nebo vícestupňovém (*simple / compound disposal*). V prvním případě je k odstranění těla použita pouze jedna metoda v jednom kroku, v druhém je použito metod více v několika následných krocích. Kremace může být v zásadě provedena oběma způsoby – prostým spálením těla a ponecháním pozůstatků na místě (např. antické hroby typu bustum), nebo spálením a dalšími kroky – vyjmutím z místa kremace a uložením na jiném místě (takto *Sprague 2005*, 56).

Hlavním archeologickým pramenem je hrob, do něžž mohou být uloženy spálené kosterní pozůstatky a předměty spálené a/nebo pohřbené spolu s nimi. Dalším pramenem je odpad z pohřební hranice, tedy zbytky paliva a pozůstatky a předměty nevybrané pro uložení do hrobu. Hranice se obvykle v kontextu středoevropské mladší doby bronzové nacházela na jiném místě a je archeologicky nezachytitelná, tělo tedy bylo odstraňováno ve více následných krocích. Předměty spálené a/nebo uložené do hrobu lze rozdělit na artefakty související s osobou zemřelého (součásti kroje a jiné indikátory statusu) a další přídavky, což mohou být potraviny a jiné praktické potřeby nutné pro cestu či další existenci v záhrobí, dary pozůstalých, či přímo s osobou zemřelého nijak nesouvisející obětiny. Z hlediska momentu, kdy vstupují do obřadu, lze dále rozlišit *pyre goods* – předměty přidané na hranici, a *grave goods* – předměty přidané až při uložení do hrobu (*McKinley 2013; 2014*).

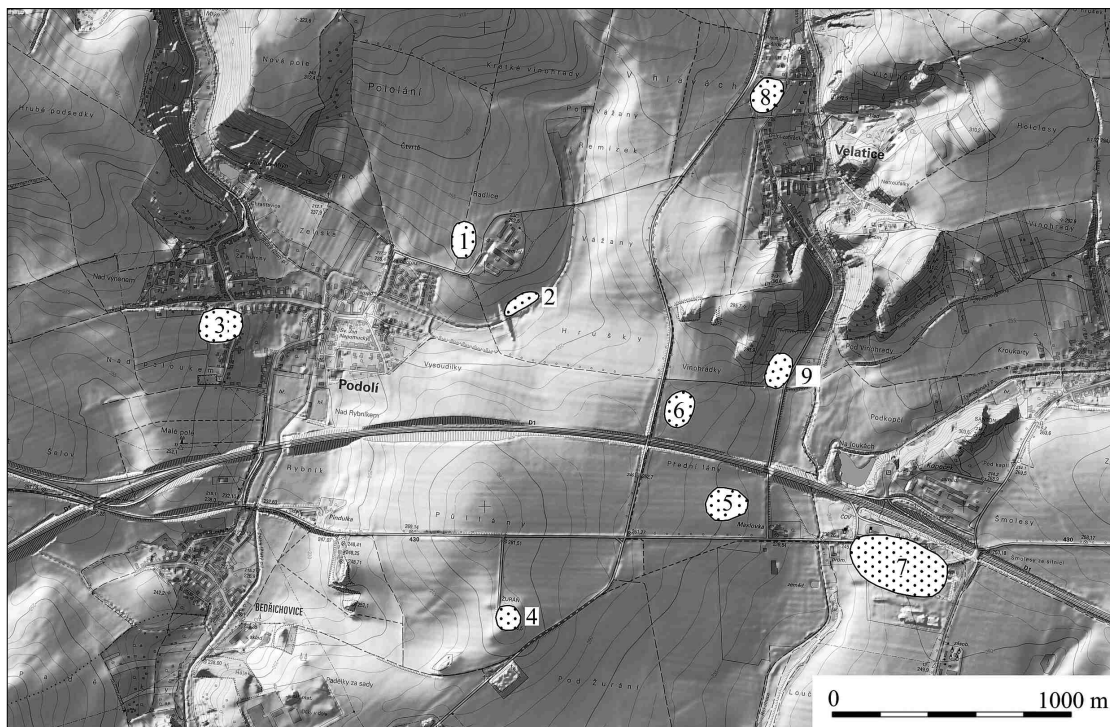
Rozhodujícím kritériem pro vyčlenění zde diskutované specifické skupiny hrobů mladší doby bronzové je uložení spálených pozůstatků zemřelého do jámy odpovídající svými rozměry a tvarem jámě obvyklé pro uložení nespáleného těla. Předpokladem je tedy původně pravidelný obdélný půdorys a délka alespoň 2 m (N. Wiesner použil pro vyčlenění odpovídající kategorie *körperlange Brandschüttungen* délkové kritérium 1,5 m s odkazem na možné dětské hroby; Wiesner 2009, 26). Je nutné brát v úvahu, že původní tvar hrobové jámy může být deformován postdepozicičními procesy (zejména typem podloží a způsobem exkavace – zásyp hrobové jámy je často jen obtížně rozlišitelný od podloží) a také skutečnost, že absolutně vyčleněné kategorie jsou především způsobem jak přehledně třídit archeologické prameny. V živé kultuře existovala řada přechodných forem a u některých pohřbů je rozhodnutí, zda do této kategorie patří či nikoliv, značně subjektivní (zde byl ze soupisu vyrazen např. hrob 802 z Nových Hvězdlic či hrob 4 z Oblekovic, oproti tomu byly zařazeny podobně velké hroby z Hustopečí; viz níže s příslušnou literaturou). Pro jasné odlišení by bylo vhodné sledovat spíše tvar a velikost hrobových jam v rámci jednotlivých rozsáhlejších pohřebišť, a to i v kombinaci se způsobem uložení kremačních pozůstatků.

Z metodického hlediska je nejprve podrobně představen příklad fragmentu pohřebiště zachyceného záchranným výzkumem v Podolí u Brna (*obr. 1: 1*), detailně vyhodnocený z několika pohledů. Následně je vypracován soupis analogických pohřbů mladší doby bronzové z Moravy a v hrubých rysech pojednán výskyt tohoto fenoménu v širším geografickém okolí. V závěru jsou shrnuty podstatné trendy a rozebrány možnosti a meze interpretace. Pro základní začlenění lokalit do kontextu je užívána oproti standardním zvyklostem interpretačně neutrální terminologie pracující se zastřešujícím pojmem kultura popelnicových polí a systémem nadregionálních chronologických stupňů (dále KPP; *Salaš 2005*, *obr. 1*); pro zjednodušení jsou v textu užívány termíny střední, mladší (B D – Ha A2) a pozdní (Ha B) doba bronzová. Místně obvyklá terminologie založená na konceptu archeologických kultur je upozaděna a používána spíše k obecně srozumitelnému popisu jednotlivých výzdobných stylů (podrobně k problematice *Parma 2016*). Terminologie použitá k popisu keramických nádob vychází z opakovaně používaného deskripčního systému (*Parma 2011a*; *Šabatová – Vitula 2002*). Digitalizaci použité plánové dokumentace provedla M. Holemá, kresby nálezů vyhotovili D. Parma, A. Krechlerová a P. Kos; šedý rastr v kresbách keramiky symbolizuje úpravu povrchu tuhováním.

2. Pohřebiště v Podolí u Brna – výzkum 2011

2.1. Průběh výzkumu, popis situací a jejich komentář

Záchranný výzkum pracovníků ÚAPP Brno pod vedením P. Kosa byl vyvolán pokládáním dálkového optického kabelu, jednalo se o liniový výkop hloubený bez skrývek z úrovně povrchu. Výkop byl průběžně sledován, archeologické situace dokumentovány a neporušené části v případě potřeby dokopány, což je i případ lokality v poloze Podolí – Čtvrtě (*obr. 2: 1*; výkop zachytil ještě další dvě lokality v polohách Cihelna a V hlavách; viz též *Kos 2012*; *Kos – Šmíd 2015*). Výkopem byly zachyceny pouze čtyři objekty zahloubené do podloží, a to tři hroby z mladší doby bronzové (800, 801 a 803) a jeden z eneolitu (802 – ŠnK;

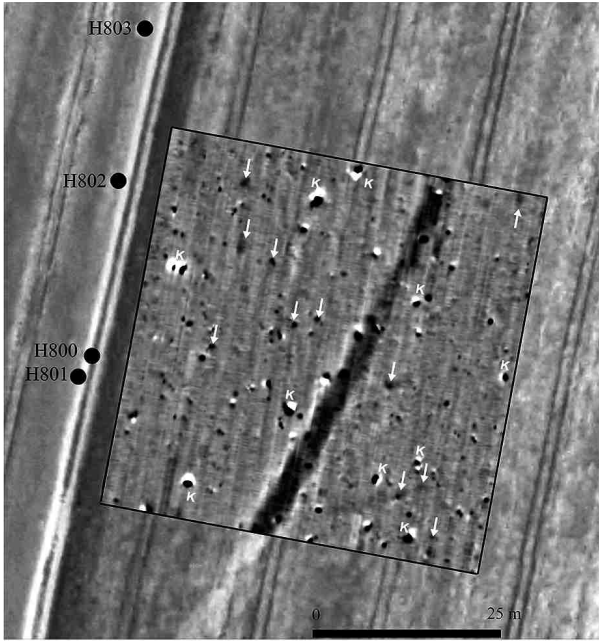

Obr. 2. Klíčové lokality mladší a pozdní doby bronzové v katastrech obcí Podolí u Brna (1–4) a Velatice (5, 6, 8): 1 – Podolí – Čtvrťe, pohřebiště z mladší doby bronzové odkryté v roce 2011, 2 – Podolí – Hruška, sídelní areál z mladší/pozdní doby bronzové (Kos 2006), 3 – Podolí – Palouk, eponymní pohřebiště z pozdní doby bronzové (Řihovský 1982a), 4 – Podolí – Žuráň, pohřebiště z pozdní doby bronzové (Poulik 1995), 5 – Velatice I – Zadní lány – přibližná lokalizace eponymního pohřebiště z mladší doby bronzové (Řihovský 1958), 6 – Velatice II – Domovní vinohrady – pohřebiště z mladší a pozdní doby bronzové (souhrnně *Belcredi a kol.* 1989, 112), 7 – Jiříkovice – Rohlenka – sídelní areál z mladší doby bronzové s možným opevněním (Hromádková 2009), 8 – Velatice – Velatický široký – sídelní areál z pozdní doby bronzové (Geislerová – Parma eds. 2013, 298–299), 9 – Velatice – Prostřední půllány – sídelní areál z pozdní doby bronzové (*Belcredi a kol.* 1989, 112).

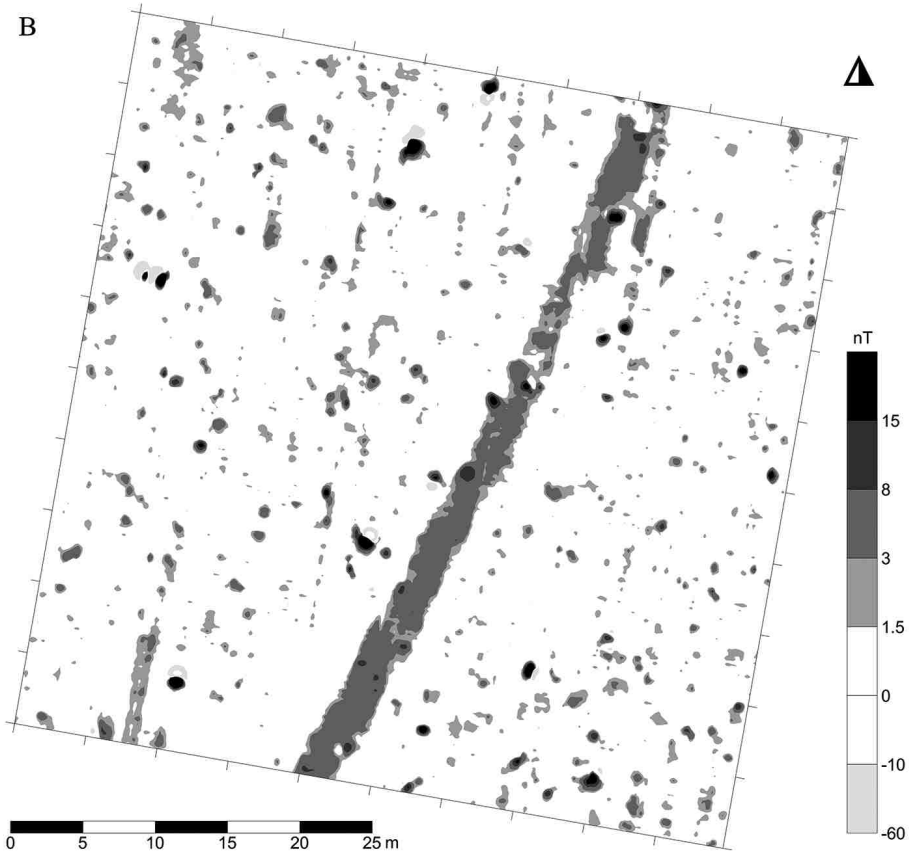
Fig. 2. Key Late and Final Bronze Age sites in Podolí u Brna (1–4) and Velatice (5, 6, 8): 1 – Podolí – Čtvrťe, Late Bronze Age cemetery excavated in 2011; 2 – Podolí – Hruška, settlement area from Late/Final Bronze Age (Kos 2006); 3 – Podolí – Palouk, eponymous Final Bronze Age cemetery (Řihovský 1982a); 4 – Podolí – Žuráň, Final Bronze Age cemetery (Poulik 1995); 5 – Velatice I – Zadní lány – approximate location of eponymous Late Bronze Age cemetery (Řihovský 1958); 6 – Velatice II – Domovní vinohrady – Late and Final Bronze Age cemetery (summarised in *Belcredi et al.* 1989, 112); 7 – Jiříkovice – Rohlenka – Late Bronze Age settlement area with possible fortifications (Hromádková 2009); 8 – Velatice – Velatický široký – Final Bronze Age settlement area (Geislerová – Parma eds. 2013, 298–299); 9 – Velatice – Prostřední půllány – Final Bronze Age settlement area (*Belcredi et al.* 1989, 112).

obr. 4A). Všechny byly výkopem o šířce 0,4 m protnuty příčně, porušena tedy byla jen minimální část. Po začátní dokumentaci řezů byl výkop ručně rozšířen na úroveň podloží tak, aby byl zachycen celý obrys hrobových jam, které byly následně za průběžné dokumentace vybrány. Nálezy byly vybrány i z výhozu původního výkopu, soubory lze tedy považovat za téměř kompletní; k jejich získání bylo použito ruční přebírání sedimentu bez

A

B

sít. V případě hrobu 800 byla plocha výkopu rozšiřována dvakrát (fáze 1, 2), neboť skutečný rozsah hrobové jámy nebyl během prvního dne výzkumu zřejmý. Podloží v lokalitě tvořila spraš (č. vrstvy 101), na niž ostře nasedal půdní typ (100) o mocnosti do 0,3 m; celý svah využívaný jako pole je tedy místně prooráván až na úroveň podloží a je nutné počítat s masivní plošnou erozí. Hrob 801, zahlabený pouze několik cm pod úroveň podloží, byl orbou prakticky zničen a dochováno je jen minimum z původního celku.

Obj. 500/hrob 800 – jáma obdélného tvaru, dél. 2,55 m, šíř. 1,2–1,3 m, hl. 0,72 m od povrchu a 0,37 m od úrovně podloží; orientace SZ–JV; profil vanovitý, dno ploché; výplň: 102 – světle hnědá středně ulehlá prachová hlína; 103 – tmavě šedohnědá středně ulehlá prachová hlína; 104 – tmavě hnědá středně ulehlá prachová hlína, nahodile vápnité konkrce. Dobře odlišitelné byly tři oddělené koncentrace spálených kostí (dále zjednodušeně kremace) k1 až k3: v kremaci k1, včetně jejího okolí, jsou zachovány celé tvary nádob, včetně depozita šálků s miskou č. 23–25; u kremace k2 nalezen bronzový kroužek se zbytkem zuhelnatělého dřeva a dislokovanými nádobami, celá je pouze miska č. 31; kremace k3 byla uložena do dvoukonické nádoby porušené výkopem, je tedy nekompletní; u ní uložena celá mísa č. 22. V průběhu vybírání bylo odebráno celkem 6 vzorků hlíny pro proplavení o celkovém objemu 31,9 l, vzorky byly odebírány z makroskopicky patrných koncentrací kremace či uhlíků v průběhu jejich preparování a odebírání.

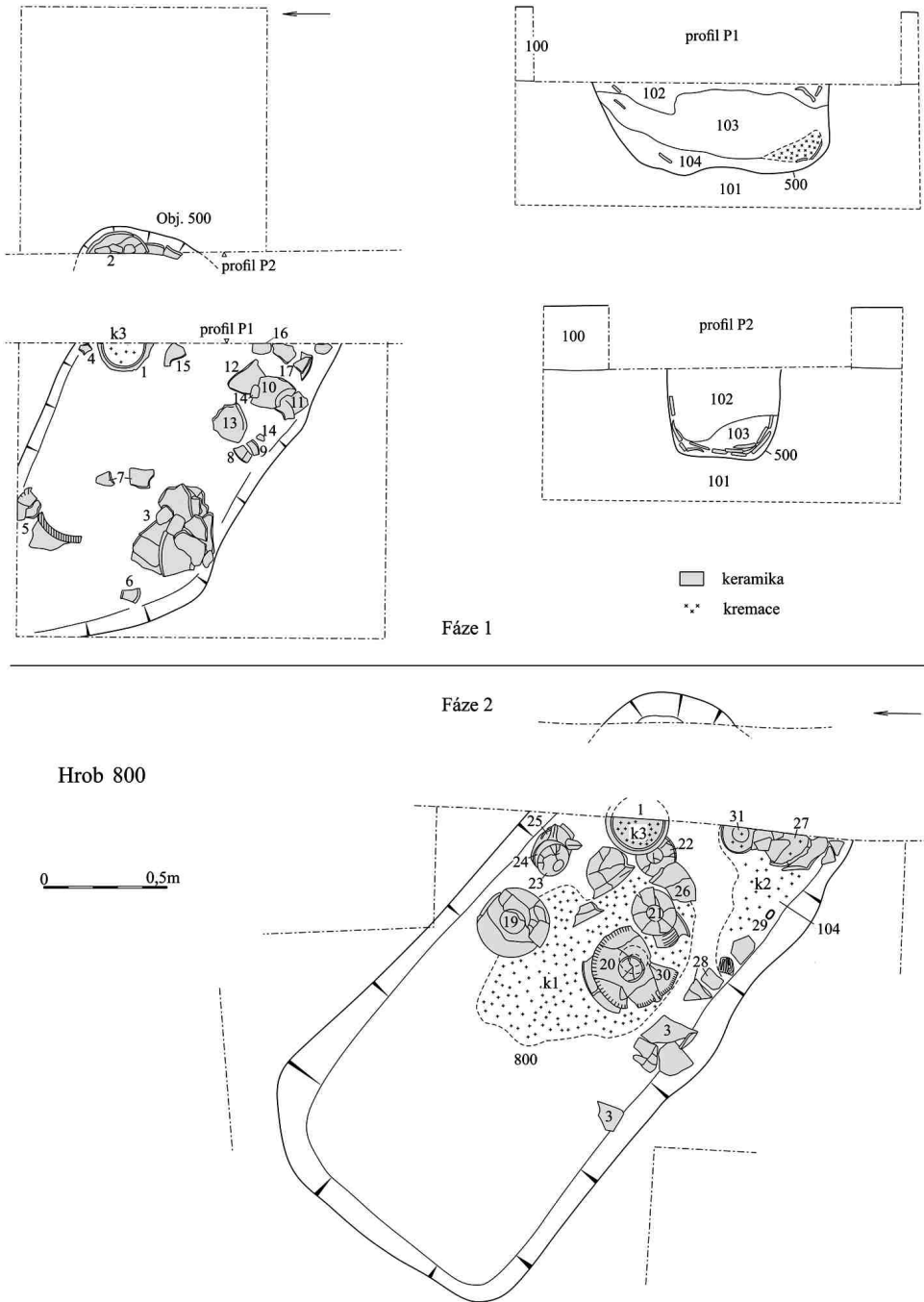
Obj. 501/hrob 801 – pozůstatek jámy patrně oble obdélného tvaru, dél. 1,9 m, šíř. 0,85 m, hl. 0,2 m od povrchu a 0,03 m od podloží; orientace ca Z–V; profil mísovitý, dno ploché; výplň: 105 – středně hnědá ulehká prachová hlína s drobkou kremace, hrana pozvolná až nezřetelná. Zbytky kremace uloženy na dně zhruba ve středu hrobové jámy, v jejím okolí zlomky dislokovaných keramických nádob. Pro proplavení byla odebrána část výplně s makroskopicky patrnou kremací (2 vzorky o celkovém objemu 0,4 l).

Obj. 503/hrob 803 – jáma obdélného tvaru, dél. 3,1, šíř. 1,3–1,6 m, hl. 0,9 od povrchu a 0,7 m od skryté úrovně; orientace SZ–JV; profil vanovitý, dno ploché; výplň: 107 – středně hnědá ulehká prachová hlína; 108 – šedá prachová hlína, středně ulehká, popel a uhlíky čteně, zbytky kremace; 109 – světlá redeponovaná spraš; 141, 142 – kypré výplně bioturbací (nory). Na dně vrstva s kremací přiléhající k Z stěně hrobové jámy (108, dle sklonu do jámy viditelně vsypána ze Z strany); v zásypu i na dně dislokovány zbytky keramických nádob a zlomky bronzů, větší koncentrace jsou patrné ve vrstvě 108. Na povrchu zásypu hrobu a částečně již v ornici nalezen tutulovitý knoflík, ve výplni nory zlomek mosazné profilované nádoby novověkého stáří.

Hrob 801 představoval nejjednodušší situaci, neboť byl prakticky zničen orbou (*obr. 7*); uváděné rozměry i inventář je nutno považovat za neúplné, dochovány jsou pouze menší

Obr. 3. Celková situace lokality Podolí – Čtvrť s polohou hrobů 800–803: A – výsledek magnetometrického měření na výřezu ortofotomapy s vyznačením míst zkoumaných žárových hrobů (šipky – nejvýraznější místa možných zahlabených objektů nebo reliktů žárových hrobů, K – rušivý vliv kovů; zdroj: www.mapy.cz); B – výsledek magnetometrického měření s odlišením různých amplitud magnetických anomálií (černě – nejvýraznější rušivé kovy, tmavě šedě – zahlabené objekty nebo reliktů žárových hrobů s možným podílem vypálených vrstev, šedě – zahlabené objekty popř. reliktů žárových hrobů bez výraznějších vypálených výplní, světle šedě – reliktů zahlabených objektů nebo rozptýlené nehomogenní materiály v ornici, rušivý vliv brázd (měřil: Roman Křivánek 2012, plocha: 50 x 50 m).

Fig. 3. Overall situation of the Podolí – Čtvrť site, with the burials 800–803: A – result of magnetometric measurement on a section of an orthophotomap indicating sites of investigated cremation graves (arrows – the most pronounced locations of possible sunken features or remnants of cremation graves, K – disruptive effect of metals; source: www.mapy.cz); B – result of magnetometric measurement with distinction of various amplitudes of magnetic anomalies (black – the most pronounced disruptive metals, dark grey – sunken features or remnants of cremation graves with a possible share of burnt layers, grey – sunken features or remnants of cremation graves without more distinct burnt fill, light grey – remnants of sunken features or scattered non-homogenous materials in the topsoil, disruptive effect of furrows (measured by R. Křivánek 2012, area: 50 x 50 m).

Obr. 4. Podolí u Brna, hrob 800, situace v terénu.
 Fig. 4. Podolí u Brna, grave 800, field situation.

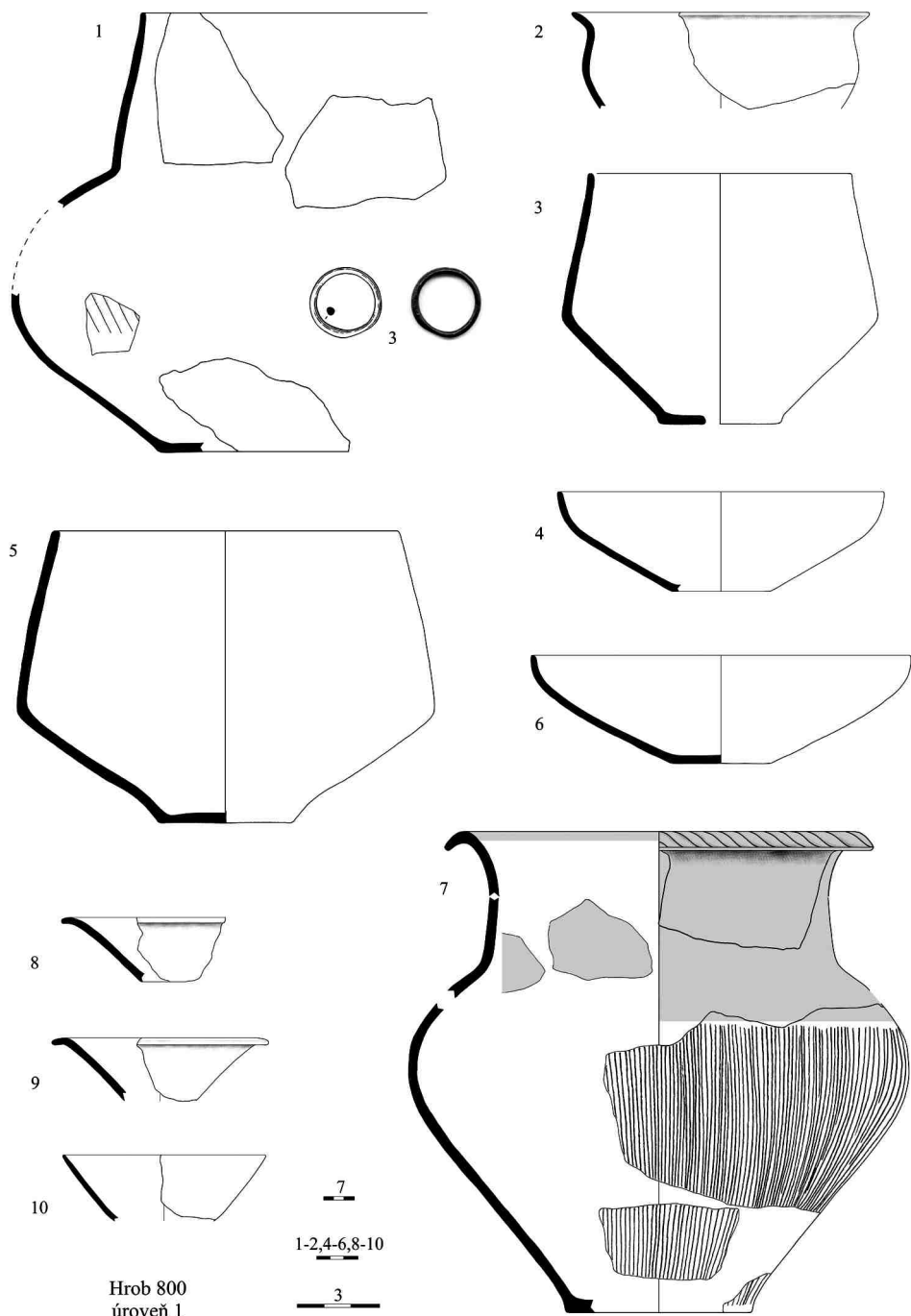
fragmenty nádob, dva z nich přepálené. Hrob 800 představoval velmi dobře dochovanou situaci (*obr. 4*), v jihovýchodní polovině byly na dno pravidelně obdélného výkopu vysypány dvě prostorově oddělené části kremace. Největší koncentrace (k1) se nacházela v centrální části hrobu, menší (k2) v jihovýchodním rohu; další pečlivě tříděná kremace k3 byla uložena v kompletně dochované (ovšem výkopem porušené) dvoukonické nádobě č. 1 na severním okraji rozptýlené kremace k1. Na kremacích k1 a k2 se nacházelo několik kompletních nádob v poloze dnem vzhůru (č. 19, 20), v jejich blízkosti trojice šálků č. 23, 24 a 25 vložených do sebe – všechny tyto nádoby musely být prázdné. V jejich okolí byly dále rozptýleny různě velké fragmenty neúplných nádob, a to jak na dně, tak při stěnách. Části největší zásobnice a mísy opřené o stěnu byly dokumentovány v první fázi preparování hrobu, neboť se nacházely nejvýše. V kompletní dvoukonické nádobě č. 3 byly patrně uloženy vytríděné pozůstatky uhlíků z hranice. Severozápadní polovina hrobu byla zcela bez nálezů, žádný keramický zlomek z hrobu 800 nenesl stopy přepálení. Hrob 803 byl zdaleka největších rozměrů (*obr. 8*), v zásypu byly ovšem rozptýleny pouze menší fragmenty nádob dokumentované po jednotlivých preparačních úrovních. Na dno nasedala výrazně popelovitá vrstva 108 se zřetelným sklonem po nasypání ze západní strany, v níž se koncentrovaly zlomky několika nekompletních nádob a bronzových předmětů; pouze dva drobné zlomky keramiky nesly stopy přepálení. Koncentrace tříděné kremace podobná situaci z hrobu 800 se na dně hrobové jámy nenacházela. V případě hrobů 800 a 803 byl při ručním snižování začištěn a dokumentován celý povrch zásypu, vzhledem k jednodolitosti výplně lze vyloučit přítomnost druhotných zásahů, a fragmentárnost nálezů je tedy původním rysem pohřebního ritu mladší doby bronzové.

2.2. Popis nálezů a jejich zhodnocení

Nálezové soubory byly zpracovány a inventovány standardním způsobem, zlomky nádob byly slepeny za zachování informace o původní poloze zlomků. V současné době jsou uloženy ve sbírkách ÚAPP Brno. Keramický soubor byl popsán jednotnou metodikou za použití modifikovaného deskripčního systému vytvořeného K. Šabatovou (*Šabatová – Vitula 2002*), v němž jeden záznam odpovídá skupině zlomků z jednoho kontextu se společnými vlastnostmi (zde jedné nádobě). Pro popis byl použit již opakovaně aplikovaný typář (podrobně *Parma 2011a*, 20–40), pouze mírně doplněný. Základní kvantitativní vlastnosti souborů z jednotlivých objektů shrnuje *tab. 1*, detailní popis všech typických zlomků (kromě nezdobených výdutí) *tab. 2*.

Popis nekeramických artefaktů:

271/11–32 – 800, úr. 2, č. 29 – litý bronzový kroužek kruhového průřezu, prům. 26 mm (*obr. 5: 3*); 271/11–146 – 800, nádoba 1, kremace – zlomek ohnuté bronzové tyčinky, dél. 35, šíř. 3 mm; 271/11–147 – 800, úroveň 2, kremace 2 – drobná bronzová kulička – slitek, prům. 3 mm; 271/11–51 – 801 – tyčinka čtyřhranného průřezu ohnutá do tvaru U, konce upraveny; dél. 22 mm (*obr. 7: 3*); 271/11–139 – 803, č. 2, povrch – litá kuželovitá nášivka (tutuli) se středovým, knoflíkovitě rozšířeným trnem a tělem členěným horizontálními žebírky, přes dovnitř vklemtou bázi příčné ouško; prům. 22 mm, výška 13 mm (*obr. 9: 17*); 271/11–140 – 803, č. 3, hl. 30 cm – hrot jehly kruhového průřezu, dél. 66 mm; část jehlice či spony (*obr. 9: 20*); 271/11–141 – 803, č. 6 – zlomek žárem deformované čepele nože symetrického klínovitého profilu, hřbet snad původně esovitě klenutý; dochovaná dél. 45 mm (*obr. 9: 23*); 271/11–142 – 803, č. 7 – dva zlomky žárem deformované bronzové tuleje s otvorem pro upevnění, prům. pův. 17 mm, dochovaná dél. 40 mm; část hrotu kopí (*obr. 9: 18*); 271/11–143 – 803, č. 9 – tyčinka plankonvexního průřezu ohnutá do tvaru U,

Obr. 5. Podolí u Brna, hrob 800, výběr nálezů.
Fig. 5. Podolí u Brna, grave 800, selection of finds.

Obj_c	Ulozenina	Clk_ks	Clk_hm	K1typ	K1vyd	K2	K3	KCN
800	102	62	15460	1	35	8	3	15
801	105 J pol	21	285	1	18	2	0	0
801	105 S pol	26	1343	6	14	5	1	0
801	povrch	15	214	1	12	2	0	0
801	vyhoz	1	175	0	0	1	0	0
803	107	3	4005	0	0	2	0	1
803	107 0–15cm	6	95	1	5	0	0	0
803	107 15–30	1	3	0	1	0	0	0
803	107 15–30cm	10	52	0	10	0	0	0
803	107 30–50 cm	15	73	0	15	0	0	0
803	108	204	2540	23	141	36	4	0
803	?	18	128	6	10	1	1	0

Tab. 1. Základní kvantitativní vlastnosti keramických souborů z jednotlivých hrobů, rozlišeny nejnižší možné stratigrafické jednotky. Číslo objektu, bližší specifikace uloženiny, celkový počet kusů, celková hmotnost keramického souboru, zastoupení jednotlivých kategorií fragmentů v počtech kusů (K1 – nejmenší fragmenty, rozlišeny typické zlomky a zlomky z výdutí, K3 – největší fragmenty, KCN – celé nádoby; bliže viz *Parma 2011a*, obr. 3).

Tab. 1. Basic quantitative characteristics of pottery assemblages from individual graves; the lowest possible stratigraphic units are distinguished. Feature number, detailed specification of sediments, total number of pieces, overall weight of pottery assemblage, representation of individual categories of fragments in number of pieces (K1 – smallest fragments, with typical fragments and body fragments distinguished; K3 – largest fragments, KCN – complete vessels; for more information, see *Parma 2011a*, fig. 3).

konce upraveny, dél. 22 mm (*obr. 9: 19*); 271/11–144 – 803, vrstva 2 – bronzový zlomek, snad plochý kovaný kroužek s vývalkem, šíř. 22 mm (*obr. 9: 22*); 271/11–145 – 803, vrstva 2 – drobný bronzový zlomek s konvexní hranou, dle subtilnosti patrně nejde o část břitu nástroje; dél. 31 mm (*obr. 9: 21*); 271/11–37 – 803, povrch – ornice – 4 zlomky silně deformovaného válcovitého plechu, dvě části do sebe zapadají – pravděpodobně jde o část vícedílného předmětu (nádoby?) s horizontálním žebrováním, povrch patinován, dobře dochován, nezdoben; původní průměr v místě nasazení obou kusů 57 mm; dle analýzy kovu s vysokým podílem zinku předmět novověkého až recentního stáří (*obr. 9: 24*).

Způsob uložení keramického souboru z hrobu 801 nelze pro porušení hodnotit. Do hrobu 803 byly deponovány pouze zlomky nádob. Ve svrchním zásypu 107 byly v různých výškových úrovních uloženy větší zlomky dvou amfor a amforovitě mísy (č. 4, 5, 8; *obr. 9: 3–5*), ve vrstvě 108 s výrazně nižší kubaturou se nacházely menší zlomky řady dalších nádob spíše stolní keramiky – mísy (min. 1), šálků (min. 2) a amfor (min. 2); přibližně polovina z nich byla na výdutí zdobena šikmým žlábkováním (*obr. 9: 6–16*). Podobně bronzové předměty se objevují především ve zlomcích (5 kusů; *obr. 9: 18, 20–23*), kompletní jsou pouze ty nejmenší – kuželovitá nášivka a úchyt z ohnuté tyčinky (*obr. 9: 17, 19*). Nálezy z hrobu 800 jsou nejvíce porušeny výkopem, přesto je zřejmé, že v něm byly jednorázově uloženy jak celé nádoby, tak pouhé fragmenty (schematicky *obr. 10*). Kompletní a ve funkční poloze byla uložena dvojkonická nádoba s kremací k3, jež má ve dně otvor vytvořený před vypálením. V poloze dnem vzhůru byly uloženy kompletní amforovitá mísa a šálek pod ní (č. 20 a 30), velká mísa č. 19 a skupina dvou do sebe vložených šálků a misky (č. 23, 24, 25). Kompletní, opřená o stěnu a následně destruovaná byla druhá dvoukonická nádoba č. 3, celá mohla být i amforovitá nádoba č. 27, porušená výkopem. Ostatní nádoby

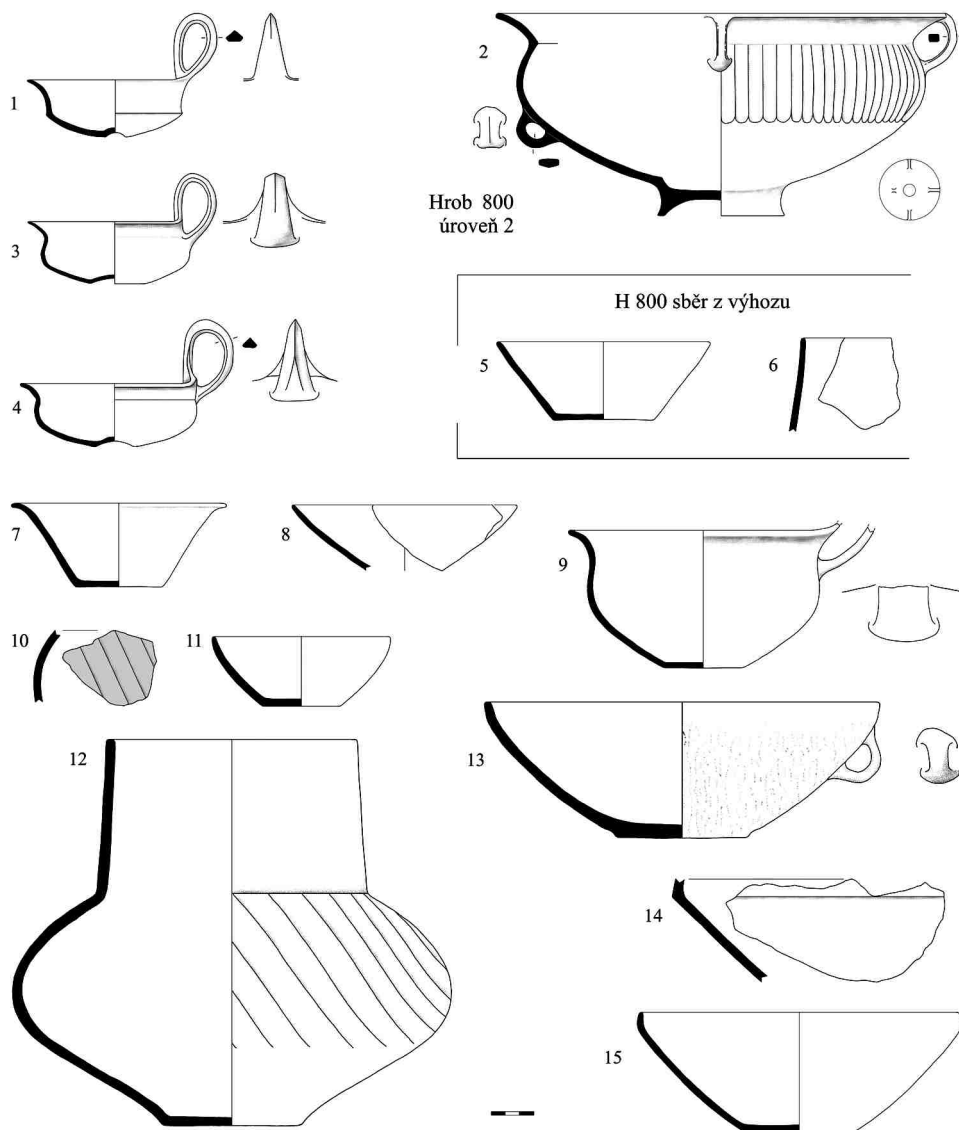
803	108	271/11–123	ZRK1	3	3	K1V										ZK6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	108	271/11–107	JZK1	3	3	K1V				UA1								0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	108	271/11–100	JZK1	3	3	K1H	HA	NB1		UA1	YC1	TA						0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	108	271/11–87	JZK1	3	3	K1O	H6							OE1				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9:9
803	108	271/11–112	JZK1	3	8	K1U				UA8	YB2							0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	108	271/11–99	JZK1	1	1	K1O	HD1											0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	108	271/11–135	JZK1	3	8	K2D				DA								0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	108	271/11–135	ZRK1	2	3	K1D				DA								0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	108	271/11–134	JZK1	3	3	K2D				DD2								0	0	0	30	0	0	0	0	0	0	
803	108	271/11–97	JZK1	3	3	K1O	H1											0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	108	271/11–96	ZRK1	3	8	K1O	HC1	NA										0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	108	271/11–94	JZK1	2	2	K1O	HD1						TE					0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	108	271/11–137	ZRK1	3	3	K2V										ZK11		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	108	271/11–137	JZK1	3	3	K1O								OE1				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	108	271/11–137	ZRK1	3	3	K1V		NB1										0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	108	plaveni 38	JZK1	1	1	K2V							TE2					0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	?	271/11–65	JZK1	2	2	K3H	HD1	NA		UA8	YB2	TE2						0	0	0	0	0	20	0	0	0	9:1	
803	?	271/11–71	JZK1	2	3	K2V			VA1				T3		ZK11			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	?	67, 68	JZK1	3	8	K1U				UA8								0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	?	271/11–69	JZK1	3	3	K1U				UA8	YB2							0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	?	271/11–66	JZK1	2	2	K1O	HD1											0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	?	271/11–72	JZK1	3	3	K1D				DD1								0	0	0	30	0	0	0	0	0	0	
803	?	271/11–73	JZK1	2	2	K1D				DD1								0	0	0	30	0	0	0	0	0	0	
803	107	271/11–63	JZK1	1	1	K2H	HC1	NA		UA8	YA1	TC3			ZK11		300	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9:2	
803	107	271/11–64	HRK1	3	3	K2H	HB7	NB1					TC	OF2			330	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9:4	
801	vyhoz	271/11–56	ZRK1	4	34	K2H	HAS						TC					0	0	0	0	0	0	0	0	0	7:5	
801	105 S pol	271/11–38	ZRK1	4	3	K3D				DA			T3					0	0	250	40	0	0	0	0	100	7:1	
801	105 S pol	271/11–43	JZK1	3	3	K1H	HA	NB1					T3					0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
801	105 S pol	271/11–46	HRK1	6	3	K2D				DA								0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
801	105 S pol	271/11–47	ZRK1	3	3	K1D				DA								0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
803	vyhoz	271/11–39	ZRK1	3	3	K2H	HD1						TC1					0	0	0	0	0	0	0	0	0	9:2	
801	105 S pol	271/11–41	ZRK1	3	3	K1O	HC1						TC1					0	0	0	0	0	0	0	0	0	7:2	
801	105 S pol	271/11–40	JZK1	3	3	K1O	H2											0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
801	105 S pol	271/11–48	JZK1	3	3	K1D												0	0	0	0	0	0	0	0	0	7:6	
801	105 S pol	271/11–44	JZK1	3	3	K2H	HC1	NA	VA1				TE3					0	0	0	0	0	0	0	0	0	7:4	
801	105 S pol	271/11–49	JZK1	3	3	K2V							T3					0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
801	105 J pol	271/11–52	ZRK1	3	3	K2H	H6						TC	OE1				0	0	0	0	0	0	0	0	0	7:7	
801	105 J pol	271/11–53	JZK1	2	2	K1O	H1											0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
801	105 J pol	271/11–55	ZRK1	1	3	K2V				VA1			T3					0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
801	povrch	271/11–33	HRK1	3	3	K1O	H2											0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
801	povrch	271/11–34	HRK1	6	3	K2D				DA								0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

Tab. 2. Popis keramiky z hrobů: Obj – objekt, KNT – uloženina, KT – keramická třída, PV – povrch vně, PU – povrch uvnitř, KF – kategorie fragmentu, O/H – okraj / hrdlo, Na – nasazení, VHo – výduť horní, T – tvar, VO – výzdoba okraje, VZ – výzdoba zahloubená, VP – výzdoba plastická, PrO – průměr okraje, PrH – průměr hrdla, PrV – průměr výduti, PrD – průměr dna, VC – výška celkem, VH – výška hrdla, VHC – výška hrdlo – max. výduť, VDC – výška maximální výduť – dno (blíže viz *Parma 2011a*, 20–40).

Tab. 2. Description of pottery from graves: Obj – feature; KNT – sediment; KT – pottery class; PV – outer surface; PU – inner surface; KF – fragment category; O/H – rim/neck, Na – indentation; VHo – upper body; T – shape; VO – rim decoration; VZ – impressed decoration; VP – relief decoration; PrO – rim diameter; PrH – neck diameter; PrV – body diameter; PrD – bottom diameter; VC – total height; VH – neck height; VHC – neck to max. diameter height, VDC – height of max. body diameter – bottom (see *Parma 2011a*, 20–40).

byly umístěny na dno hrobové jámy spolehlivě v nekompletním stavu, slepitelné fragmenty mají místy velký rozptyl – příkladem může být amforovitá zásobnice sestavená z č. 2 a 5, rekonstruovatelná odhadem ze čtvrtiny. Z další podobně rozptýlené amforovité nádoby č. 7 a 10 je dochována přibližně desetina. Na 10 celých nádob připadají zlomky nejméně 11 dalších, tvarová škála se z hlediska dochování překrývá, v obou skupinách jsou rovnoměrně zastoupeny všechny typy stolní keramiky. Jediným celým bronzovým předmětem je drobný kroužek beze stop přepálení, v kremaci k3 se v nádobě 1 nacházela menší tyčinka, v kremaci k2 drobný slítek.

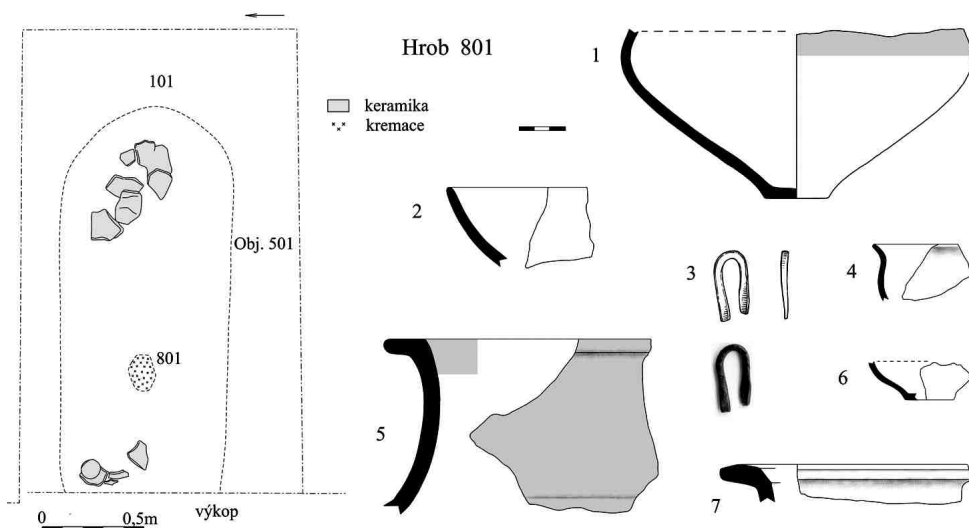
V nejpočetnějším a nejcharakterističtějším keramickém souboru z hrobu 800 z tvarového hlediska převažují prosté jednočlenné mísy (11 jedinců), a to menší varianta s kónickými stěnami (*obr. 5: 10; 6: 5*) nebo vodorovně vytaženým okrajem (*obr. 5: 8, 9; 6: 7*) a rozměrnější varianta se zataženým okrajem (*obr. 5: 4, 6; 6: 13, 15*), vše výhradně nezdobené. Následují amforovité nádoby (3 jedinci), a to v provedení se střechovitým, na vnitřní straně šikmo žlábkovaným okrajem a pravidelně rýhovanou výdutí (*obr. 5: 7*), nebo v menší variantě s kónickým hrdlem a široce šikmo žlábkovanou výdutí (*obr. 5: 1; 6: 12*). Trojice menších šálků zahrnuje dvoučlenný šálek s ostrým nasazením hrdla (*obr. 6: 1*) a dva trojčlenné šálky s oblým lomem výdutí (*obr. 6: 3, 4*), společný je všem omfalos a vysoce vytažené, hraněné ucho. Větší trojčlenný tvar s oblým lomem výdutí a esovitě nasazeným hrdlem (*obr. 6: 9*) byl zařazen již mezi džbánky. Z trojice dvoukónických nádob jsou oba kompletní kusy s ostrým lomem a bez rýhování (*obr. 5: 3, 5*), výčet uzavírá trojčlenná mísa s oblým lomem výdutí (*obr. 5: 2*) a trojčlenná amforovitá mísa na prstencové nožce, opatřená čtyřmi tyčinkovitými uchy nasazenými od okraje k horní výdutí (*obr. 6: 2*). V dosud publikovaných nálezích z Moravy pocházejí amforovité mísy této klasické více-uché formy s vyšší profilací (a případně s nožkou) pouze z hrobů nebo neznámých kontextů (Diváky hrob 46, *Parma 2012a*, *obr. 3: 1, 2*; Podolí hrob 800, hrob 803; Lednice hrob 1, *Říthovský 1963*, *obr. 9: 8*; Mostkovice hrob 27, *Říthovský 1961*, *obr. 100: 7*; Velatice – bez nálezového kontextu, *Belcredi a kol. 1989*, *obr. 18: 7*; Brno-Horní Heršpice – výzkum 2015, nepublikováno), což se dá jejich obtížnější identifikovatelností ve zlomkovém materiálu vysvětlit jen stěží. Spíše se, v souladu s názorem M. Lochner, jedná o nádoby se specifickou symbolickou či rituální funkcí, ukládané především do hrobů (*Lochner 1986, 272–274*). Z hlediska úpravy povrchu zcela převažují nádoby s povrchem vně hladkým (28 jedinců) a tuhovaným (27 jedinců), zcela chybí nádoby s povrchem hrstovaným, pouze jediná mísa má povrch drsněný, což přímo odpovídá úplné absenci hrncovitých a zásobních nádob, jinak na sídlišťích převažujících. Skladba nádob uložených do hrobu neodpovídá jejich zastoupení v souborech ze sídlišť (v regionu např. *Parma 2011b*), jde jednoznačně o výběr reprezentativní stolní keramiky doplněný patrně o specializované tvary související především s pohřbíváním – amforovitou mísou a dvoukónickou nádobou s otvorem ve dně, který byl vytvořen před výpalem. Mezi kusy se zahloubenou výzdobou zcela dominují různé varianty úzkého či širokého šikmého žlábkování; takto zdobené nádoby jsou početné především v oblasti dnešního Slovenska a Maďarska, v menších (ovšem nezanedbatelných) počtech jsou ovšem běžnou součástí keramických souborů starší fáze KPP z řady nově zpracovaných lokalit (v regionu např. *Parma 2012b, 203*) – oproti některým starším názorům (*Štrof 1990, 165*) tedy není důvod uvažovat o jejich cizím původu, ať již ve fyzické, či ideové rovině. Plastická výzdoba zcela absentuje, což opět koreluje s absencí hrubé kuchyňské keramiky.

Obr. 6. Podolí u Brna, hrob 800, výběr nálezů.

Fig. 6. Podolí u Brna, grave 800, selection of finds.

Analogickou skladbu má i fragmentárnější keramický soubor z hrobu 803. Ten je nerovnoměrně rozložen, z vrstvy 108 na dně pochází 79 % kusů a 37 % hmotnosti souboru – tedy především menší zlomky, oproti tomu ze svrchního zásypu 107 pochází menší množství velkých kusů. Jediný téměř kompletní jedinec je amforovitá nádoba varianty s kónickým hrdlem (*obr. 9: 5*), variantě s ven vykloněným, uvnitř hraněným okrajem patrně patří dva menší zlomky (*obr. 9: 4, 9*), další fragment má široce šikmo žlábkovanou výduť (*obr. 9: 16*).

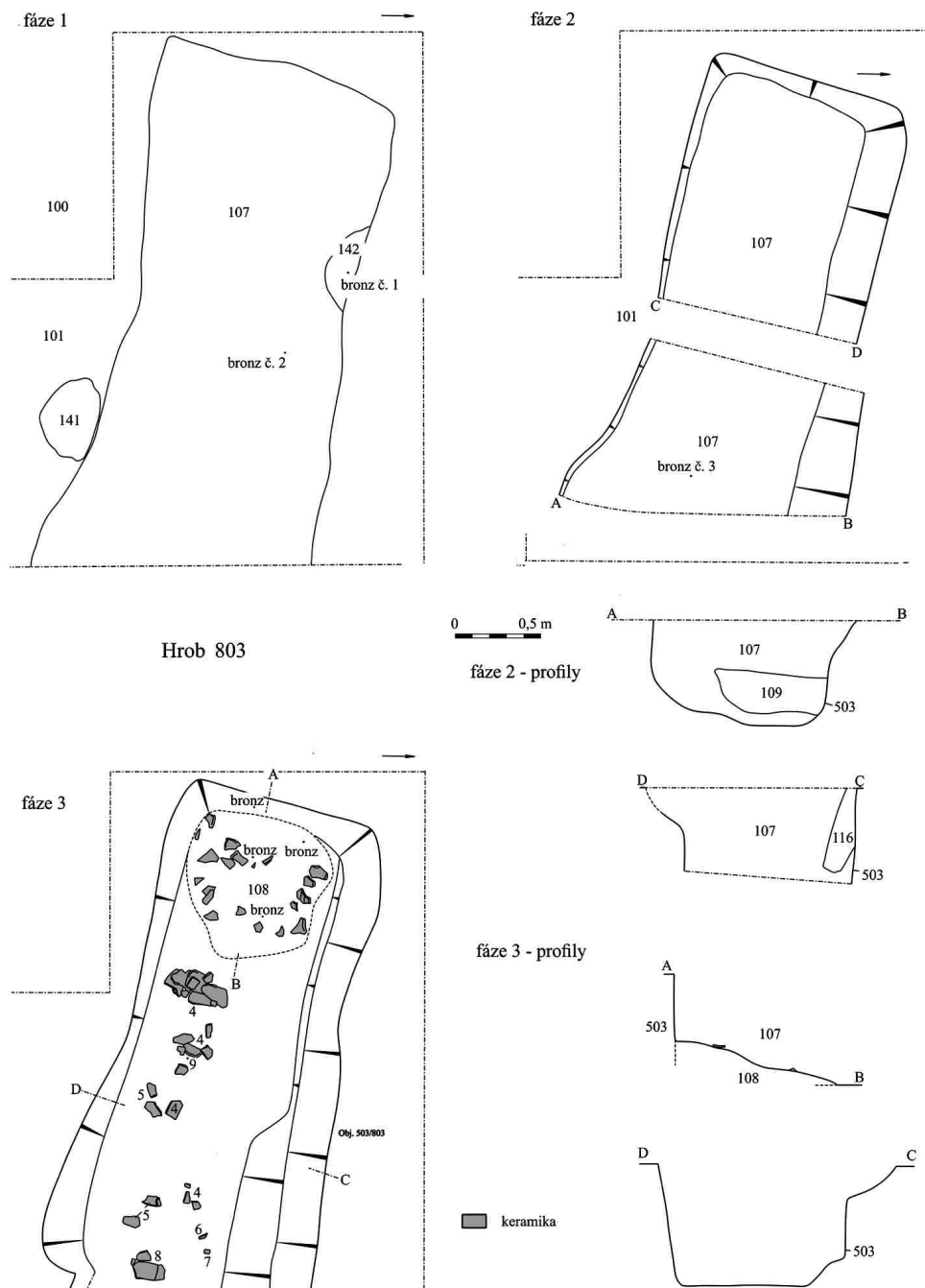

Obr. 7. Podolí u Brna, hrob 801, situace a výběr nálezů.

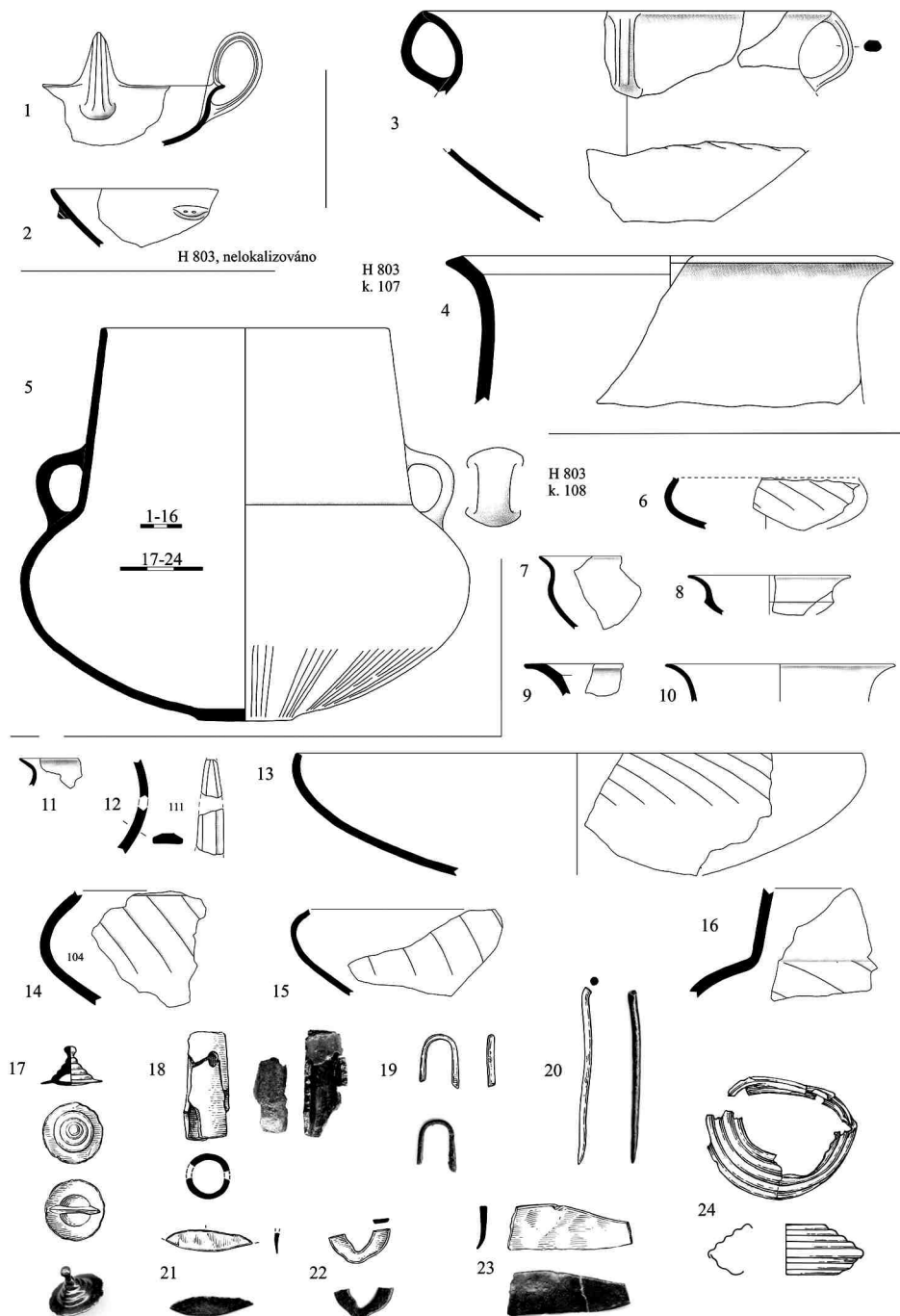
Fig. 7. Podolí u Brna, grave 801, situation and selection of finds.

Dvoukonické nádoby v souboru chybějí, ve zlomkovitém materiálu jsou však obtížně zjistitelné. Mísy jsou opět zastoupeny variantou s kónickými stěnami (obr. 9: 2) a rozměrnější variantou se zataženým okrajem, v tomto případě zdobeným šikmým tordováním (obr. 9: 13); to se objevuje ještě na třech dalších drobných zlomcích, jednou je zastoupeno i tordování vnitřní strany okraje. Šálky se objevují jak dvojčlenné s esovitě nasazeným hrdlem (obr. 9: 1), tak trojčlenné s oblým (obr. 9: 7) i ostrým (obr. 9: 7, 8) lomem výdutí, vždy s esovitým nasazením hrdla. Prokazatelně či pravděpodobně k nim patří vysoko nad okraj vytažená hraněná ucha (obr. 9: 1, 12). Opět se objevuje i trojčlenná amforovitá mísa se čtyřmi hraněnými uchy od okraje po horní výduť a se šikmo žlábkovanou výduť (obr. 9: 3). Zahloubená výzdoba se objevuje výhradně v podobě širokého šikmého (12 jedinců) či svislého (1 jedinec) žlábkování, plastická pouze v podobě výčnělku s otvory pro zavěšení na míse (obr. 9: 2). V souboru se objevují i menší zlomky nádob s povrchem prstovaným (8 jedinců) či drsněným (8 jedinců), a to především ve vrstvě 108, což ukazuje na omezené použití hrubé kuchyňské keramiky při některé z fází pohřbu. V hrobě 803 lze identifikovat fragmenty amforovitých nádob s vodorovně ven vytaženým okrajem (obr. 7: 5, 7), jednočlenné mísy (obr. 7: 2) a trojčlenného šálku esovité profilace (obr. 7: 4).

Keramické soubory z hrobů 800 a 803 lze zařadit spolehlivě do staršího stupně KPP, nejlépe odpovídají náplni stupně Velatice dle Říhovského třídění, který odpovídá v Reineckeho systému stupni Ha A1 (Salaš 2005, obr. 1). Proti datování do stupně Baierdorf – Lednice (mladší část stupně B D) by svědčila absence šálků trojčlenné profilace s ostrým lomem výdutí a průměrem okraje nepřevyšujícím maximální průměr (početné zejména v souborech z Cezav u Blučiny ale i v některých celcích z pohřebiště v Hornu; Říhovský 1982b, Taf. 39, 44, 46; Lochner 1991, Taf. 4: 9; 8: 4, 5). Ze stylového hlediska lze zejména šálky se vzhůru vytaženým uchem, amphory se střečovitým a vodorovně ven vytaženým okrajem a amforovité mísy jasně ztotožnit s kulturně středodunajskou oblastí jižní Moravy.

Obr. 8. Podolí u Brna, hrob 803, situace v terénu.
Fig. 8. Podolí u Brna, grave 803, field situation.

Obr. 9. Podolí u Brna, hrob 803, výběr nálezů.

Fig. 9. Podolí u Brna, grave 803, selection of finds.

Prosté mísy a dvoukonické nádoby byly běžně používány na celé Moravě, amforovitě nádoby s kuželovitým hrdlem jsou minimálně v hrobových inventářích početnější ve středomoravské, kulturně lužické oblasti.

Bronzové předměty přispívají k ujasnění datace či kulturní příslušnosti jen minimálně. Litá kuželovitá nášivka představuje typ ozdoby dobře známý z kontextu starší fáze KPP z depotů i hrobů, nejpočetnější soubor zcela analogických kusů pochází z depotu Drslavice 1 (Salaš 2005, tab. 135: 563–578). Funkčně jde nejspíše o součást oděvu nebo spíše ozdobu koňského postroje (průvlečka pro řemen) s jádrem rozšíření ve východní části Karpatské kotliny, na Moravě se ojediněle objevuje i v hrobových celcích, a to dle výčtu M. Salaše především v lužické kulturní sféře (Salaš 2005, 117). Hroty kopí se v moravském prostředí objevují především v depotech, dle soupisu J. Říhovského pochází ovšem ze žárových hrobů celkem 14 kusů (Říhovský 1996, 1); nejpočetněji se objevují během starší fáze KPP, což souvisí právě s jejich zastoupením v depotech. Lítý kroužek se řadí ke skupině menších průměrů, během starší fáze KPP nejsou podobné exempláře v hrobové výbavě nijak neobvyklé. Z funkčního hlediska jde nejpravděpodobněji o součást kroje, případně koňského postroje (Salaš 2005, 103–104). Zajímavé jsou prakticky identické tyčinky ohnuté do tvaru U z hrobů 800 a 803; spíše než o zlomky se jedná o kompletní artefakty, úprava konců u č. 51 navozuje představu úchytky/průvlečky/skobky zasazené do předmětu z organického materiálu, snad dřeva. Podobné, ovšem výrazně větší kusy, pocházejí z depotů Přestavky a Blučina 11, jejich konce jsou ve všech případech opět upraveny zahrocením (Salaš 2005, tab. 72: 1, 2; 265: 158). Velmi podobná dvojice pochází i z žárového hrobu z Michelndorfu v Dolním Rakousku (Adametz 2005, Taf. 1: 844–4A, 844–4B), z hrobu z Břešťan v severozápadních Čechách pochází kus s navlečeným závěsným očkem (Koutecký 1987, obr. 2: 7). Z výplně nory na povrchu hrobu 803 pochází zlomky drobné dvojdielné plechové nádobky ze slitiny mědi (obr. 9: 24), jejíž subtilní provedení dobře odpovídá toreutice doby bronzové. Spolehlivě prokázány významný podíl zinku ve slitině tuto možnost datování ovšem vyloučil, musí jít o novověký mosazný výrobek nesouvisějící s pohřby (ED-XRF analýza byla provedena v Ústavu jaderné fyziky AV ČR v Řeži u Prahy – procentuální podíly: Cu 85,43, Zn: 7,23, Sn: 5,97, P: 0,58, Pb: 0,54, Fe: 0,13, Ni: 0,12).

2.3. Antropologie

K antropologickému posouzení nalezených žárových hrobů z Podolí byly k dispozici spálené pozůstatky pocházející jen ze dvou z nich – hrobů 800 a 801. Posuzovány byly komplexně dle metodiky doporučené M. Dokládalem (1999). Objem spálených pozůstatků a další kvalitativní a kvantitativní parametry shrnuje tab. 3. Drtivá většina zlomků měla morfoskopicky vzhled odpovídající stupni spálení IV (650–700 °C), pouze ojediněle byly identifikovány fragmenty zuhelnatělé do černa (stupeň spálení III; ± 550 °C). Na základě pečlivého vyřídění relevantních zlomků lze konstatovat, že pouze u hrobu 800 lze antropologicky potvrdit, že bylo spáleno lidské tělo (těla), když ve dvou ze čtyř odebraných celků byly spolehlivě identifikovány fragmenty lidských kostí a to část alveolárního výběžku horní čelisti v celku označeném jako kremace k1 a zlomky levé spánkové kosti (pars pyramis) a dvou krčních obratlů v kremaci k3. Počet jednoznačně identifikovatelných zlomků je vzhledem k celkově relativně velkému množství získaných pozůstatků a jejich velikosti (zvláště u k1) překvapivě nízký. Skromné zbytky pohřbu 801 nedovolují lidský původ

spálených kostí antropologicky potvrdit, prakticky nulovou výpovědní hodnotu má tato amorfnní drť potom rovněž pro případný odhad věku či pohlaví. V případě hrobu 803 je zastoupení spálených kostí spíše symbolické, neboť makroskopicky patrné drobné zlomky nebylo možné vyzvednout ani vyplavit ze sedimentu, a nebyly tedy ani určeny.

Z hrobu 800 byly odebrány čtyři prostorově oddělené koncentrace spálených kostí. Možnost, že zde byly uloženy spálené pozůstatky více jedinců, což naznačuje archeologický kontext, nelze antropologicky potvrdit – nebyla zjištěna žádná duplicita nebo multiplicita zlomků a pokud to stav zachování dovoluje vůbec konstatovat, náležely dle morfologie dva nejlépe zachované celky (k1, k3) dospělému jedinci či jedincům a třetí celek (k2) snad také. Za pozornost stojí skutečnost, že v obou nejobemnějších celcích z tohoto hrobu výrazně převažují zlomky postkraniálního skeletu a fragmenty lebky se v nich vyskytují jen ojediněle. Dle objemu lze předpokládat, že pokud by šlo o pozůstatky jediné osoby, pak jsou prakticky kompletní, pokud by ovšem šlo o zbytky více osob, byla uložena pouze část spálených kostí (Dokládá 1999, 43–44).

Hrob	Kontext	Objem (cm ³)	Ø velikost	Velikost (max mm)	Spálení	Rep.	Id.	Určení	Pozn.
800	kremace k1	1150	střední	(67 x 28)	III–IV	+	+	dosp.	
800	kremace k2	300	malá	(25 x 25)	IV	–	–	dosp.?	
800	kremace k3	800	střední	(25 x 35)	III–IV	+	+	dosp.	
800	nádoba 3	± 0	velmi malá	(3 x 3)	IV	–	–	–	amorfní drť
801		20	velmi malá	(15 x 15)	IV	+	–	–	amorfní drť
801	J pol.	± 0	velmi malá	(15 x 15)	IV	–	–	–	asi 30 zlomků

Tab. 3. Výsledky antropologické analýzy spálených kostí: rep. – reprezentativnost (přítomnost fragmentů lebky i postkraniálního skeletu), id. – identifikovatelnost (možnost přesné identifikace některých fragmentů), určení – možnost odhadu základních antropologických dat.

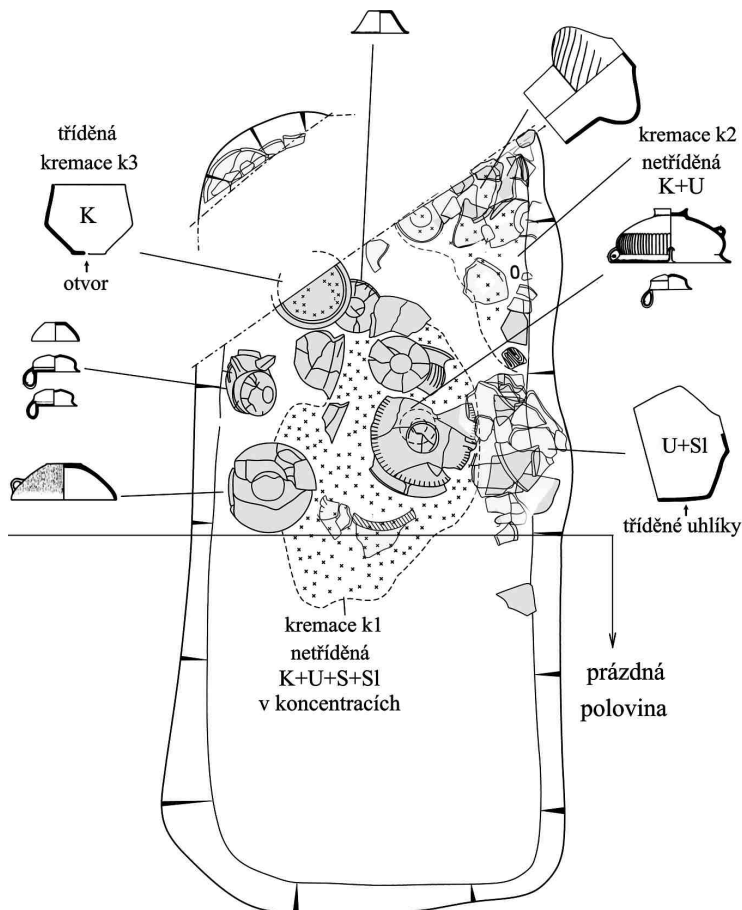
Tab. 3. Results of anthropological analysis of burnt bones: rep. – representativeness (presence of fragments of skull and post-cranial skeleton); id. – identifiability (possibility to precisely identify certain fragments); determination – possibility to estimate basic anthropological data.

2.4. Soubor rostlinných makrozbytků

Soubor rostlinných makrozbytků byl získán z cíleně odebíraných vzorků z jednotlivých hrobů (tzv. *purposive, judgement samples*, sensu *M. Jones 1991*). Důraz byl kladen především na vrstvy se zbytky kremací a makroskopicky patrnými uhlíky. Cílem odběru bylo především získat kompletní soubory spálených kostí a s nimi spojené artefakty a ekofakty a získat vzorky rostlinného původu vhodné pro radiokarbonové datování. Vzorky uloženy byly proplavovány s pomocí flotačního tanku v kombinaci s ručním promýváním těžké frakce. Použita byla síta s velikostí ok 0,25 a 1 mm. Kombinace metod umožnila extrahovat všechny rostlinné a faunální zbytky, které byly větší než 0,25 mm a plavaly na hladině nebo vzlínaly ve vodních sloupcích, stejně jako všechny neplovoucí nálezy – kosti, zlomky kovových a keramických artefaktů, ale i mineralizované rostlinné makrozbytky větší než 1 mm. Plovoucí podíly byly po usušení tříděny a analyzovány pod mikroskopem při maximálním zvětšení $\times 60$. Zuhelnatělé nálezy zbytků rostlin obsahovaly kromě fragmentů dřeva (viz níže) i semena, jejich obaly (plevy, skořepina) a zlomky vegetativních částí – nejpravděpodobněji kořeny (rhizomy).

Obr. 10. Podolí u Brna, hrob 800, interpretační schéma s překrytím obou dokumentačních úrovní; vynesena poloha celých nádob a charakteristika souborů spálených kostí a paleobotanického materiálu: K – spálené kosti, U – uhlíky, S – semena, SI – „sláma“.

Fig. 10. Podolí u Brna, grave 800, interpretative scheme with overlapping of both documentation levels; plotted position of intact vessels and description of assemblages of burnt bones and palaeobotanical material: K – burnt bones; U – cinders; S – seeds; SI – 'straw'.

Rostlinné makrozbytky

Z pěstovaných rostlin (celkem 42 nálezů) byly v hrobě 800 zachyceny zrna pšenice dvouzrnky (*Triticum dicoccum*), pšenice jednozrnky (*T. monococcum*), pšenice (*Triticum* spp.) a blíže neurčitelné fragmenty nejpravděpodobněji pšenice nebo ječmene (*Cerealía*). V hrobě 801 byla přítomna pouze jedna pleva pšenice dvouzrnky a v hrobě 803 semena prosa setého (*Panicum miliaceum*). Z planě rostoucích rostlin (celkem 25 nálezů) byly přítomny semena druhů, které dnes považujeme za polní plevely nebo druhy ruderalizovaných stanovišť: *Arnoseria minima*, *Atriplex* spp., *Fallopia convolvulus*, cf. *Lithospermum arvense*, *Melilotus sp./Medicago* sp., *Sambucus ebulus*, *Sambucus* s. Do této skupiny nepatří nálezy zlomky skořápky lískového ořechu (*Corylus avellana*). Skupina nálezů označená jako „rhizomy“ představuje pravděpodobně zlomky bazálních částí stonků a vrchních částí kořenové soustavy. Dosud se je nepodařilo blíže identifikovat, ale není vyloučeno, že jde o bazální internodia trav, resp. obilovin. Výskyt a počet nálezů jednotlivých taxonů spolu s informací o objemu uhlíků a kostí a přítomnosti fragmentů neidentifikované organické hmoty (potravina, pryskyřice?) je uveden v tab. 4.

Hrob č.	800	800	800	800	800	800	801	801	803	803	803
Vzorek č.	3473	3472	3476	3475	3474	3448	3444	3446	3447	3443	3445
Úroveň	1	2	2	2	2	2	1	1	1	2	2
Objem (l)	1	9	16	4	1,125	0,75	0,25	0,15	9	38	11
Kontext	krem. 2	krem. 1	krem. 1	krem. 3 v nád. 1	výplň nád. 3	výplň nád. 23,24,25	krem. S pol.	krem. J pol.	ulož. k.107	ulož. k.108	ulož. k.108
Kosti v HR (cm ³)	300			800			20				
Organická hmota (indet.)		pp	p	p	p		p		p	p	p
Uhlíky											
<i>Pomoideae</i> uhl (ks/hmotnost g)											1/0,0366
<i>Quercus</i> uhl (ks/hmotnost g)	50/3,6458	36/0,3394	1/0,0216		15/0,0337			15/0,0581	12/0,0489	65/0,9763	49/0,2802
Pěstované											
<i>Triticum dicoccum</i> (zrno)		2									
<i>Triticum dicoccum</i> (pleva)							1				
<i>Triticum monococcum</i> (zrno)		1									
<i>Triticum</i> sp. (zrno)		2									
<i>Panicum miliaceum</i> (zrno)										16	1
cf. <i>Panicum miliaceum</i> (zrno)										7	4
<i>Cerealia</i> (fragm. zrn)		8									
rhizómy		17			2						
Planě rostoucí											
<i>Arnosaris minima</i>		1							1		
<i>Atriplex</i> spp.		1									
<i>Corylus avellana</i> (fragment)										1	
<i>Fallopia convolvulus</i>		5		1							
cf. <i>Lithospermum arvense</i>		1									
<i>Melilotus</i> sp./ <i>Medicago</i> sp.		1								9	
<i>Sambucus ebulus</i>		3									
<i>Sambucus</i> spp.		1									

Tab. 4. Sumární výsledky analýzy rostlinných makrozbytků po jednotlivých vzorcích; šedě vyznačeny vzorky vybrané pro radiokarbonové datování.
 Tab. 4. Summary results of the analysis of plant macro-remnants from individual samples; samples selected for radiocarbon dating in grey.

Uhlíky

Uhlíky byly analyzovány pomocí světelného mikroskopu, který je upraven pro pozorování v dopadajícím světle (episkopický mikroskop). Po provedení čerstvých lomných ploch (transverzální, radiální a tangenciální zlom) byly uhlíky přímo prohlíženy při zvětšení 50×, 100× a 200×. Zaznamenány byly počty zlomků uhlíků ve zpracovávaných vzorcích a jejich hmotnosti. Hmotnost byla stanovena pomocí standardních laboratorních vah s přesností vážení na 0,0001 g. Pro determinaci byla dále použita literatura k určování dřeva a uhlíků (*Schweingruber 1978*) a internetový klíč k určování dřeva a uhlíků středoevropských dřevin (*Schoch et al. 2004*).

Analyzováno bylo 244 zlomků uhlíků o hmotnosti 5,44 g. Ve vzorcích byly doloženy pouze dva taxony dřevin. Dominantní dřevinou (99,6 %) byl dub (*Quercus*), pouze jako nepatrná příměs (0,4 %) se vyskytl taxon jabloňovité (*Pomoideae*), který zahrnuje několik rodů – hloh, jeřáb, jabloň, hrušeň. Soubor je tedy silně selektovaný ve prospěch dubu. Dosavadní výsledky z Čech naznačovaly, že kremační dřevo nebylo selektováno – v lokalitě Tuchoměřice z mladší doby bronzové byl zjištěn bohatý neselektovaný soubor uhlíků, ve kterém sice také dominoval dub, ale doloženo bylo dalších 10 taxonů dřevin (*Kočár – Kočárová 2007*). Oproti tomu výrazná preference dubu byla zjištěna v jihočeské Břežnici (*Chvojka et al. 2009, 87*).

Diskuse

V materiálu je velmi nízká hustota fragmentů ohořelého dřeva na litr uloženiny – může jít o důsledek způsobu spalování (dřevo shořelo na jemný popel beze zbytku, ale kosti se zachovaly?) nebo, pravděpodobněji, o důsledek způsobu nakládání s kosterními pozůstatky – jejich výběrovým vyříděním, při němž byly větší fragmenty uhlíků odstraněny. Otázkou je, zda vůbec a případně jaký vztah mají k pohřbu nálezy obilných zrn (pšenice, proso) a planě rostoucích druhů. Vzhledem k tomu, že se koncentrují téměř výhradně ve vrstvě s netříděnými zbytky křemácí (uhlíky s kostmi, k1) a ve vrstvě uhlíků bez kostí (obsah nádoby 3), v obou případech situovaných na dně hrobové jámy, předpokládáme, že s pohřbem souvisí přímo (jako oběť) nebo nepřímo (byly součástí slámy, použité na vyplnění/zapálení hranice). Proto je vhodné jejich použití i pro dataci pohřbu. Tuto představu by potvrdovalo AMS datum na semenech dvouzrnky. Nelze však ani vyloučit, že část z nich se dostala do hrobu až sekundárně a představuje starší reziduum z kulturní vrstvy, do níž byl hrob zahlouben, nebo mladší infiltrační (např. bioturbací přemístěná semena z kulturní vrstvy či ornice) a pro dataci tedy vhodné nejsou (viz AMS datum na semenech *Fallopia convolvulus*). Překvapivým nálezem v hodnoceném souboru, přítomným v každém jednotlivém vzorku, jsou fragmenty kořenů, tedy bazálních internodií pravděpodobně trav, resp. obilovin (?). Jejich výskyt ve vzorcích spolu se zrny obilovin a polních plevelů naznačuje, že na pohřební hranici byla použita obilná sláma, ať už na zapálení hranice, nebo jako palivo produkující krátkodobý, ale silný žár. Spálená stébla obilovin byla původně sebrána z pole vytrháváním i s kořeny, nikoliv sekáním. To může naznačovat, že v mladší době bronzové v Podolí alespoň část úrody obilovin nebyla sbírána srpem (sekána) ale vytrhávána, případně sběr probíhal ve dvou fázích – nejprve se odřízli klasy a poté se vytrhala stébla. Obilnou slámu bylo možné podobně jako zrno uskladnit a použít později pro různé účely (střešní krytina, výroba ošatek, rohoží, podestýlka na podlahu). Méně pravděpodobná je možnost, že nalezené kořeny mohly být zbytkem spáleného porostu z povrchu, na němž byla hranice situována.

Shrnutí

V hrobu 800 byly v rámci kremace k3 v nádobě zjištěny pouze tříděné kosti bez uhlíků a s jediným semenem *Fallopia convolvulus* (vzorek 3475), ve výplni rozbité nádoby 3 byly zjištěny pouze uhlíky beze zbytků kostí (vzorek 3474). V rámci kremace k1 byly odebrány dva vzorky, v jednom se nacházely zbytky kostí s velkým množstvím uhlíků a rostlinných makrozbytků (vzorek 3472), v druhém pouze zbytky kostí. Vzhledem k tomu, že jejich přesnou polohu nelze zpětně identifikovat, je nutné předpokládat, že vrstva s kremací k1 byla nehomogenní a obsahovala jak koncentrace vyříděných kostí, tak jejich směs s uhlíky a semeny. V kremaci k2 byla směs kostí a uhlíků bez semen (vzorek 3473). Ze vzorku z výplní a okolí šálků 23, 24 a 25 (3448) pochází pouze dva uhlíky. V silně porušeném hrobě 801 byly odebrány dva vzorky z jižní a severní poloviny. V jižní (3446) se nacházely pouze uhlíky a v severní (3444) pouze kosti a jedna pleva dvouzrnky. Podobně jako v hrobu 800 patrně byly zbytky kremace a uhlíků tříděny. V hrobu 803 byl odebrán jeden vzorek z vrchní vrstvy zásypu 107 (3447), který obsahoval pouze velmi drobné uhlíky a jedno semeno *Arnosotis minima*. Dva vzorky ze spodní vrstvy 108 obsahovaly směs uhlíků a semen (3443 a 3445), proplavena byla v tomto případě celá uložena.

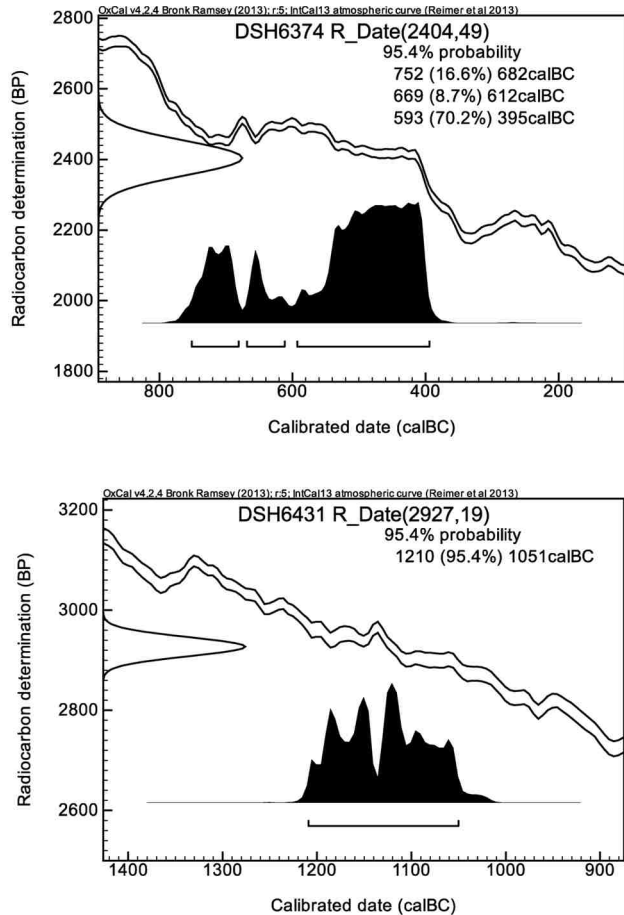
2.5. Absolutní datování

Pro absolutní datování byly vybrány nálezy zuhelnatělých semen ze vzorku 3472 z kremace k1 z hrobu 800, neboť obsahoval největší množství tzv. krátce žijících vzorků vhodných pro AMS datování. Nálezy zrn *Triticum dicoccum* byly silně poškozeny žářem, semena *Fallopia convolvulus* byla zachovaná lépe, proto byly v první fázi zvoleny jako nejvhodnější datovací materiál. Výsledné datum DSH6374 z laboratoře CIRCE bylo výrazně mladší a v rozporu s relativním archeologickým datováním (752–593 calBC), proto byly v druhé fázi datovány i semena dvouzrnky. Datum DSH6431 (1210–1051 calBC) odpovídá relativnímu datování (obr. 11). Jelikož v lokalitě nebyly zjištěny žádné doklady aktivity současně s prvním datem, vzorek pochází z dobře odlišitelného kontextu na dně hrobu, a další dva datované vzorky *Fallopia* ze stejné laboratoře vykazovaly stejně výrazné odchylky, považujeme semena *Fallopia convolvulus* za nevhodné pro AMS datování, pravděpodobně pro nízký obsah uhlíku či z jiné, dosud neobjasněné příčiny. Relevantní je tedy pouze datum DSH6431, které přesně odpovídá celému průběhu stupně Ha A dle aktuální synchronizace Reineckeého periodizace (*Primas 2008*, Abb. 1.3).

2.6. Prostorový kontext hrobů

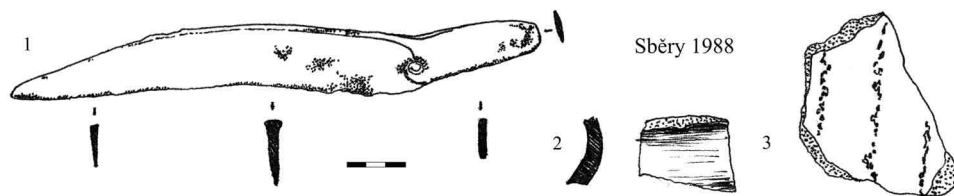
Z katastrů obcí Podolí a Velatice pochází celá řada zásadních lokalit doby bronzové, což je dáno snadnou dostupností oblasti pro brněnské badatele a výraznou aktivitou rodáků z blízkého okolí, zejména J. Poulíka. Nejznámější jsou obě eponymní lokality – žárové pohřebiště z pozdní doby bronzové se dnes nachází v intravilánu obce Podolí poblíž ulice Palouk (obr. 2: 3; *Říhovsky 1982a*), bohatý žárový pohřeb z mladší doby bronzové Velatice I se nachází přibližně 1,5 km jihovýchodně v trati Půllány (patrně i se současným sídlištěm, obr. 2: 5; *Belcredi a kol. 1989*, 87). V poloze Velatice II Domovní vinohrady byly prozkoumány opět žárové hroby z mladší i pozdní doby bronzové (obr. 2: 6; *Belcredi a kol. 1989*, 112), zásadní lokalitou regionu je nepochybně mohylové pohřebiště na vyvýšenině Žuráň (obr. 2: 4), odkud jsou doloženy kostrové i žárové pohřby z pozdní doby bronzové (*Pouлік*

Obr. 11. Kalibrace dvojice dat z hrobu 800: DSH6374 – semena *Fallopia convolvulus*, DSH6431 – zrna *Triticum dicoccum*; kalibrováno v OxCal 4.2.4.
 Fig. 11. Calibration of pair of data from grave 800: DSH6374 – seeds of *Fallopia convolvulus*, DSH6431 – grains of *Triticum dicoccum*; calibrated in OxCal 4.2.4.

1995). Přibližně 2,5 km jihovýchodně od hrobu Velatice I v poloze Rohlenka v k. ú. Jiřkovic (obr. 2: 7) proběhl v roce 1998 jeden z největších plošných výzkumů sídlišť KPP na Moravě, dosud vyhodnocený pouze formou rukopisu diplomové práce (Hromádková 2009). Sídlní areál je datován do starší fáze KPP, nelze zde vyloučit přítomnost pravoúhlého ohrazení. Na hustou sídlní síť ukazuje i fragment běžného sídlního areálu mladší fáze KPP, odkrytý v letech 2005–2006 na severozápadním okraji intravilánu Velatic (obr. 2: 8; Geislerová – Parma eds. 2013, 298–299), stejně jako nálezy porušených sídlištních jam jižně od intravilánu v trati Prostřední půllány (obr. 2: 9; Belcredi a kol. 1989, 112).

V bezprostředním okolí trati Podolí – Čtvrtě, kde proběhl výzkum v roce 2011, realizoval v roce 1988 povrchové sběry P. Kos, který kromě drobných zloмок keramiky KPP získal i bronzový nůž s destičkovitou rukojetí blízký typu Přestavky datovatelný do stupně Ha A1 (obr. 11; Říhový 1972, 19). Nejbližší sídlní komponentu rámcově současnou s pohřebišťem se podařilo zachytit ve vzdálenosti 500 m jihovýchodně při výstavbě suchého poldru v trati Hruška v roce 2005 (obr. 2: 2; Kos 2006; Geislerová – Parma eds. 2013, 271–272), přímá funkční souvislost s pohřebním areálem je zde nejpravděpodobnější.

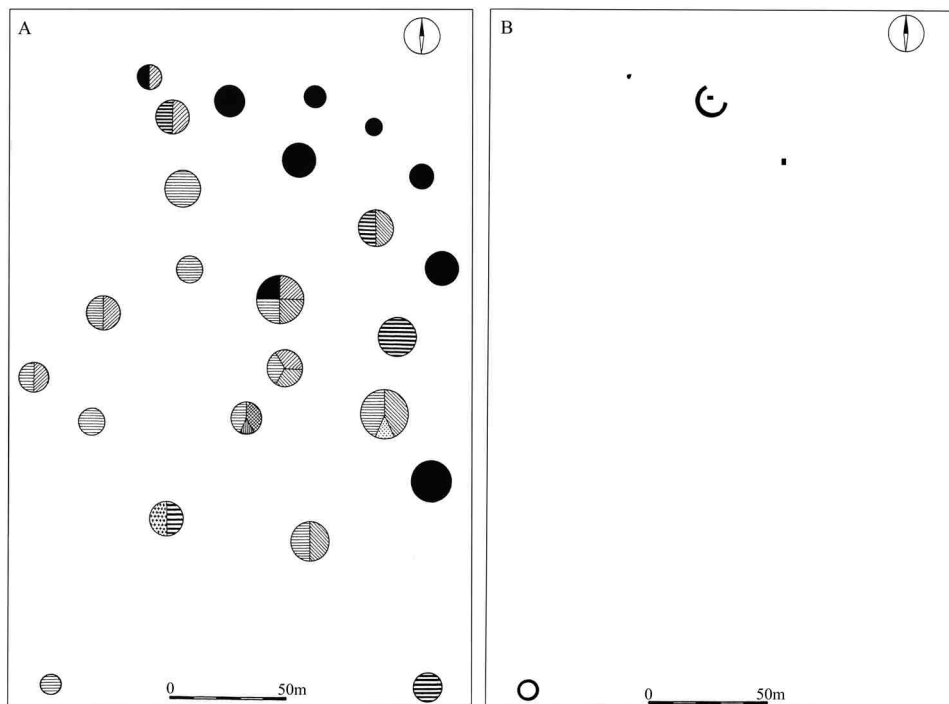

Obr. 12. Podolí u Brna – Čtvrtě, nálezy z povrchových sběrů P. Kosa v roce 1988.

Fig. 12. Podolí u Brna – Čtvrtě, finds from surface collections of P. Kos in 1988.

2.7. Geofyzikální průzkum

V roce 2012 byl v blízkosti zjištěných hrobů proveden ověřovací geofyzikální průzkum menšího rozsahu (obr. 3). Pro podrobný magnetometrický průzkum (hustota měření $0,25 \times 0,2$ m) byla zvolena část mírně ukloněného pole 50×50 m nad západním vyvýšeným okrajem pole východně od zářezu polní cesty a odkrytých hrobů. Při zkušebním magnetometrickém měření cíleném na prověření možnosti detekce malých zahloubených objektů (jam resp. žárových hrobů v jamách) bylo využito pětikanálového magnetometru DLM-98-ARCH na kolovém podvozku (Sensys, Německo, možnost paralelního měření na 5 profilech pomocí 5 fluxgate gradiometrů FMG650B). Ve výsledku magnetometrického měření můžeme identifikovat několik typů magnetických anomálií, u nichž s ohledem na různé tvary a amplitudy lze očekávat také různý původ (obr. 3). Širší liniová magnetická anomálie pravděpodobně představuje podpovrchový relikv zahloubené (zaniklé novodobé) úvozové cesty s převážující hlinitou výplní. Původ kratší linie v jihozápadním rohu měřené plochy pak souvisí s rušivými vlivy nerovnosti terénu (resp. chybami měření vyvolanými nakloněním aparatury v místě zářezu vyjetých kolejí či hlubší orby). Za pravděpodobně rušivé (kovy) můžeme pak považovat také nejvýraznější a přitom drobné dipólové magnetické anomálie s charakteristickými blízkými vysokými kladnými a zápornými amplitudami. Všechny další indikované magnetické anomálie pak můžeme obecně zařadit do kategorie menších oválných nebo izometrických magnetických anomálií rozměrů mezi 1–3 m. Vzhledem k jasnému prokázání různé míry podpovrchového zachování výplní zahloubených objektů resp. hrobů můžeme i na sledované ukloněné a nepochybně erodované ploše předpokládat také archeologické situace v různém stavu dochování. Zahloubené objekty resp. relikty žárových hrobů s jistým podílem vypálených vrstev ve výplni by pak nejpravděpodobněji mohly představovat izometrické magn. anomálie rozměrů 2–3 m a amplitud +8 až +15 nT (tmavě šedě na obr. 3). Zahloubené objekty typu jam či relikv žárových hrobů s převahou již pouze hlinité výplně bez výrazných vypálených vrstev (resp. objekty v horším stavu či menší mocnosti podpovrchového dochování) pak mohou představovat izometrické magn. anomálie rozměrů 2–3 m amplitud +3 až +8 nT (šedě na obr. 3). Nejhlůře zachované zahl. objekty či také již jen lokálně v ornici rozptýlené nehomogenity pak nejspíše mohou představovat izometrické magn. anomálie rozměrů 1–3 m nízkých amplitud +1,5 až +3 nT (světle šedě na obr. 3). Několik nejvýraznějších izometrických magn. anomálií je také vyznačeno šipkami na podkladu s výřezem ortofotomapy a vyneseními místy archeologicky zkoumaných objektů (obr. 3A). Zahloubené jámy i případné relikty žárových hrobů zjevně mohou pokračovat na poli východně od plochy výzkumu, jednotlivé zahloubené objekty v různém stavu podpovrchového zachování se mohou nacházet

Obr. 13. Mohylové pohřebiště v Borotici: A – celkový plán mohylníku, B – objekty z doby bronzové zahloubené do podloží; podle *Stuchlík 2006*, obr. 5 a 158, upraveno.

Fig. 13. Barrow cemetery in Borotice: A – overall plan of barrow cemetery; B – Bronze Age features sunken into the subsoil; after *Stuchlík 2006*, fig. 5 and 158, modified.

východně od hrobů H800 a H802. Skupina zahloubených objektů se bude patrně také nacházet východně od linie zaniklé cesty. Pokračování (rozptýleného) pohřebiště bez výrazných koncentrací nemůžeme vyloučit ani severním směrem ve stoupajícím terénu (východně H803), ani blíže ke statku směrem k východu. K ověření rozsahu by však bylo zapotřebí realizovat plošně rozsáhlejší a přitom podrobný magnetometrický průzkum.

2.8. Pohřební ritus – shrnutí informací

Ve všech třech případech byla v Podolí vyhloubena rozměrná jáma odpovídající tvarem i velikostí pohřbu nespáleného těla, která zasahovala pod úroveň podloží. Do ní byly uloženy pozůstatky po pohřebním obřadu – kremaci, který proběhl na jiném místě. Nebyly zjištěny žádné doklady kamenných konstrukcí či žlabů indikujících přítomnost mohylových násypů ani žádné jasně identifikovatelné druhotné zásahy.

Na dno hrobové jámy 800 (*obr. 10*) byla jednorázově uložena nevytříděná kremace se zbytky obilnin ve dvou prostorových koncentracích, na větší z nich byly následně uloženy dnem vzhůru či do sebe položené kompletní nádoby, tvořící picí a jídelní soubor (mísy a šálky) v čele s charakteristickou amforovitou mísou na nožce, užívané standardně ve středodunnajské oblasti jako urna. Dle polohy nádoby nemohly sloužit jako obal na potraviny a byly

do hrobu uloženy prázdné. Dále byla vložena dvojice dvoukónických nádob, v jedné z nich byly tříděné spálené kosti k3 bez uhlíků, v druhé tříděné uhlíky z dubu, tedy patrně zbytky paliva z hranice. Dvoukónické nádoby se v širším středoevropském prostoru objevují v roli urny běžně, uložení části pozůstatků do nádoby je ovšem pro tento typ hrobů výjimečné. Dále byly do jihovýchodní poloviny hrobové jámy uloženy fragmenty dalších částí nádob, opět především tvarů stolní keramiky, a bronzový kroužek; žádný z předmětů nenese stopy přepálení. Hrobová jáma byla následně zaházena vykopaným materiálem. Situace musela být aranžována a na dně hrobu upravována a lze ji nejpravděpodobněji interpretovat jako uložení vybraných částí tříděných kremačních pozůstatků jedné či několika osob (antropologicky neřešitelná otázka) spolu s odpadem po pohřebním obřadu. Její součástí nebyly žádné (spálené ani nespálené) zbytky zvířat.

Na dno hrobové jámy 803 byla z kratší, severozápadní strany nasypána vrstva obsahující drobné nevyzvednutelné zlomky spálených kůstek, početné uhlíky dubu a nepočtený soubor zuhelnatělých obilovin, menší fragmenty několika nádob a fragmentární bronzové předměty. Keramika zahrnuje především picí a stolní servis (šálky a mísy zdobené šikmým tordováním), stopy přepálení nesou pouze dva zlomky. Bronzové předměty zahrnují jediný celý drobný kus (tutuli), fragmenty se stopami přepálení (zlomek kopí) i fragmenty beze stop přepálení (ostří sekery, zlomek nože a jehlice) – u těch je nutné počítat s úmyslnou mechanickou destrukcí. Hrobová jáma byla zaházena vykopaným materiálem, do zásypu byly deponovány fragmenty tří rozměrnějších nádob, mezi nimi i amforovitě mísy sloužící obvykle ve funkci urny. Situace nebyla na dně hrobu aranžována, došlo pouze k vhození netříděných pozůstatků po kremaci a s ní spojeném obřadu. Soubor nálezů svou skladbou odpovídá hrobu 800, z původně velmi podobného spektra při obřadu užitých předmětů jich bylo ovšem k deponování do jámy vybráno řádově menší množství, a to výhradně v podobě fragmentů (i u velké amforovitě nádoby chybí dno).

Všechny tři hroby byly zachyceny liniovým výkopem a nacházejí se v maximální vzdálenosti 50 m od sebe (hroby 801 a 803), což svědčí o značném prostorovém rozptýlení pohřebiště. Vzhledem k povrchovým nálezům shodného stáří v okolí a pozitivním výsledkům magnetometrického měření je pravděpodobné, že jsou součástí většího pohřebiště. Pokud k němu původně patřily i mělce uložené urnové hroby, je téměř jisté, že jsou dnes zničeny plošnou erozí a prooráváním na úroveň podloží, a dochovaly se tedy pouze pohřby v rozměrných jamách. Hroby lze datovat do stupně Ha A1, a to kombinací typologického spektra a absolutních dat.

3. Žárové hroby s rozměrnými jámami z mladší doby bronzové – širší kontext

3.1. Morava

Pohřby z Podolí, v nichž jsou kremace uloženy do jam odpovídajících svými rozměry a tvarem kostrovým hrobům, nejsou v mladší době bronzové ojedinelé. Pokud odhlédneme od starších výzkumů bez odpovídající dokumentace, máme z Moravy k dispozici hned několik případů pocházejících především ze záchranných výzkumů posledních desetiletí (*tab. 5, 6; obr. 1*). Dvojice hrobů z Diváků byla odkryta na převážně ručně snižované ploše školního výzkumu raně středověkého pohřebiště a vzhledem k rozsahu skrývky 70 × 70 m

jde velmi pravděpodobně o hroby solitérní; pozorované mělké zahloubení v dosahu orby spolu s nerovnoměrným rozložením mladších pohřbů naznačují možnost původní přítomnosti mohylových násypů (*Parma 2012a*). Velmi podobná situace byla zjištěna i v blízkých Hustopečích, kde se nacházela opět dvojice hrobů; zde jde ovšem o skrývky prováděné strojově a nelze vyloučit devastaci některých situací v jejich průběhu, úplná absence kompletních nádob je patrně způsobena právě porušením při skrývce (*Parma 2006*). Hroby z Diváků i Hustopečí lze na základě charakteristických keramických souborů zařadit do starší fáze KPP, jehlice z hrobu H10 v Hustopečích mají dobrou analogii v depotu Mušov 2, datovaném do stupně Ha A1 (*Salaš 2005*, 105, obr. 24). Jediný hrob z Modřic – Rybníků pochází z neúplně zkoumané plochy a pravděpodobně je součástí většího pohřebiště; v jeho inventáři se nacházejí i nespálené zvířecí kosti a jeho (ne)kompletnost může být ovlivněna druhotným zásahem (*Parma 2011b*), keramický soubor je datovatelný jen obecně do starší fáze KPP. Hrob 806 z Nových Hvězdlic je součástí pohřebiště a obsahoval spolehlivě pouze jedinou nádobu beze stop kremace, dva další, ovšem menší hroby stejného tvaru ukazují na prolínání kategorií „běžných“ a „rozměrných“ hrobů (č. 800, 802; *Parma 2006*). Dvojice hrobů odkrytá v Ivanovicích na Hané v letech 2014–2015 bude předmětem podrobného vyhodnocení na jiném místě, na základě podrobného geofyzikálního měření je zřejmé, že jsou součástí izolované skupinky několika málo podobných objektů. Hrob 800 lze dle radio-karbonových dat spolehlivě datovat do stupně Ha A1, hrob 801 pouze rámcově do staršího až středního stupně KPP. Hrob 800 je výjimečný vysokým podílem přepálené keramiky (žárem deformovány jsou celé nádoby) a množstvím jedinců rozlišených v pozůstatcích kremace (nejméně čtyři). Nejpočetnější soubor rozměrných hrobů pochází z pohřebiště ve Vojkovicích, zkoumaném v roce 1994 A. Štofem a dosud souhrnně nezpracovaném (*Čížmář – Geislerová – Unger eds. 2000*, 39, 247). Z celkových přibližně 130 hrobů datovaných do starší fáze KPP lze do kategorie rozměrných jámových zařadit přibližně 10, a to s orientací ve směru SZ–JV. Pozoruhodné je, že většina hrobů tvoří řady shodné orientace (vyhodnocení je připravováno K. Šabatovou, jíž děkujeme za laskavé poskytnutí informací).

V oblasti střední a severní Moravy pochází největší soubor jámových hrobů s rozměrnými jámami z pohřebiště v Moravičanech zkoumaném J. Nekvasilem v letech 1953–1968 (*Nekvasil 1982b*). Ten vyčlenil počátky pohřebiště jako první horizont mohyl s hliněnými násypy a jámovými hroby, na něž navazuje druhý horizont mohyl s kamennými konstrukcemi ukládanými do snížení mezi nejstaršími mohylami (*Nekvasil 1964*, 228, obr. 73; *1982a*, 153); celkově se podařilo odhalit přes 900 žárových hrobů z celého průběhu mladší doby bronzové, pro upřesnění jejich počtu, datování a prostorových vztahů je ovšem nutná nová revize celého výzkumu a zveřejnění plánové dokumentace. Jde o rozsáhlé sberné pohřebiště, na jehož počátku stojí ze stratigrafického hlediska právě rozměrné jámové hroby s mohylami, a to patrně v počtu desítek kusů. Charakteristický je rozptýl kremace a výskyt fragmentarizovaných a přepálených nádob (*Šrof 1993*, 316), dle popisu sem lze zařadit hroby 91, 92, 218, 355, 478, 655, 895 a 911 (*Nekvasil 1982b*). Hrob 92 s nízkou amforou s plastickou lištou na výduti lze datovat nejspíše do časného stupně KPP (*Nekvasil 1982b*, tab. 30: 1–8), podobně jako hrob 218 s amforou se svislými plastickými lištami (*o. c.*, tab. 65: 4–8), hrob 655 s nízkou širokou amforou (*o. c.*, tab. 176: 1–8) a hrob 895 s vysokým džbánkem profilace typické pro střední dobu bronzovou (*o. c.*, tab. 240: 1–6) a hrob 911 s nízkou amforou a trojčlenným šálkem s esovitě nasazeným hrdlem (*o. c.*, tab. 246: 1–5). Hrob 92 s kolínkovitou jehlicí s očkem (*o. c.*, tab. 26: 12) je spolehlivě datován do časného

Lokalita	Rozsah výzkumu	Počet hrobů	Čik hrobů	Datování	Literatura
Moravičany	plošný odkryv	min 8	min 900	B D	<i>Nekvasil 1982a; 1982b; Štrof 1993</i>
Bílovice-Lutonín	sonda	2	7	B D	<i>Fojtík 2003; 2015</i>
Vrbátky	sonda	1	4	B D–Ha A1	<i>Fojtík 2004</i>
Modřice	plošný odkryv	1	?	B D–Ha A1	<i>Parma 2011</i>
Diváky	plošný odkryv	2	3	B D–Ha A1	<i>Parma 2006; 2012a</i>
Hustopeče	plošný odkryv	2	3	B D–Ha A1	<i>Parma 2006</i>
Nové Hvězdlice	sonda	1	14	B D–Ha A1	<i>Parma 2006</i>
Podolí	sonda+geofyzika	3	3	Ha A1	
Ivanovice na Hané	sonda+geofyzika	2	4–5?	Ha A1	
Vojkovice	plošný odkryv	?	?	BD?	<i>Čížmář – Geislerová – Unger eds. 2000</i>

Tab. 5. Lokality s pohřby s rozměrnými hrobovými jámami mladší doby bronzové na Moravě – přehled se základní literaturou.

Tab. 5. Sites with Late Bronze Age burials with large grave pits in Moravia – overview with basic literature.

stupně KPP (*Říhovský 1979*, 68–69), hrob 478 (*o. c.*, Taf. 133: 5–9) lze jen obtížně přesněji zařadit; charakteristické keramické tvary staršího a přechodného stupně KPP (zhruba Ha A) se v těchto celcích neobjevují. Revizí původní dokumentace by bylo možné patrně identifikovat další podobné hroby, výše uvedený výběr figurující i v *tab. 5* je tedy nekompletní.

Dobře dokumentované pohřby tohoto typu pocházejí dále z méně rozsáhlých záchranných výzkumů v Bílovicích-Lutoníně a Vrbátkách; zde je obtížné určit, jestli jde o součásti podobně rozsáhlých pohřebišť. Jeden z hrobů v Bílovicích byl spolehlivě součástí mohyly s kamennou obvodovou konstrukcí a jeho stěny byly obloženy kameny; spolu s dalším hrobem č. 1 z této mohyly jej lze datovat nejspíše do časného stupně KPP (nízká amfora v hrobě 2, vysoké džbány profilace charakteristické pro střední dobu bronzovou v hrobě 1) podobně jako jedinou nádobu z hrobu 6 (*Fojtík 2003*). V případě hrobu z Vrbátek je zřejmé, že pozůstatky kremace byly tříděny, neboť část drobných artefaktů, především skleněných korálků a drobných zlomků bronzů se stopami přepálení, byla uložena do jedné z nádob. Přepálené kosti byly přitom uloženy odděleně spolu s dvojicí jehlic beze stop poškození ohněm, dalším specifikem je uložení nespálených zvířecích kostí (plod nebo novorozenec, ovce/koza) v míse – minimálně část nádob tedy byla v hrobě uložena ve funkci obalu. Pohřeb lze datovat do staršího stupně KPP (dle jehlice typu Deinsdorf do stupně B D; *Říhovský 1979*, 80–83), v kramačních pozůstatcích byl identifikován jediný dospělý jedinec (*Fojtík 2004; Roblíčková 2004; Dočkalová 2004*).

3.2. Jižní a východní okolí: Dolní Rakousko a Slovensko

Největší množství pohřbů v rozměrných jamách z mladší doby bronzové je dnes známo z dolního Rakouska, a to především z několika větších, dosud v úplnosti nezveřejněných pohřebišť. Ojedinelý pohřeb z Michelndorfu má řadu styčných bodů s pohřby z Podolí a Hustopečí, především vysokou míru fragmentarizace nádob i bronzových předmětů, interpretovanou ovšem v tomto případě jako následek druhotného zásahu (*Adametz 2005*). Další podobný pohřeb z Getzersdorfu je součástí rozsáhlejšího pohřebiště, podobně jako

obdélné hroby z rozsáhlého výzkumu v Inzersdorf o. d. Traisen (celkem 273 pohřbů, v jednom případě byl dokumentován i rozměrný dvojhrob: *Lochner 2013; 2015*), z Mannersdorfu am Leithagebirge (celkem 55 hrobů, 16 v rozměrných jamách: *Pomberger 2009*) a část hrobů ze starších výzkumů v Hornu (*Lochner 1991*; zde, podobně jako v hrobě 800 z Podolí, byly kremace ukládány ve východní polovině hrobové jámy; *Wiesner 2009*, 88). Pokud lze soudit, pro Dolní Rakousko je typická orientace hrobů ve směru Z–V (*Wiesner 2009*, Liste 12), pouze pohřby z Mannersdorfu jsou orientovány ve směru SZ–JV. Kompletní zpracování a publikace dolnorakouských pohřebišť umožní přímé srovnání různých pohřebních praktik v rámci jednotlivých lokalit a bude pro interpretaci patrně klíčová, řada shodných rysů s pohřebištem z Vojkovic je nepřehlédnutelná.

V oblasti jihozápadního Slovenska je poměrně obtížné učinit si představu o podobě žárových pohřebišť starší fáze KPP. J. Paulík se zde dlouhodobě soustředil na výzkum velkých mohyl, pod nimiž jsou ukládány především pohřby na úrovni povrchu, a to obvykle přímo v místě kremace, projevující se propálením a/nebo uhlíkatou vrstvou. Jde asi o nejzásadnější odlišnost, dokumentovanou opakovaně, neboť pod jedinou mohylou se nachází obvykle několik takových pohřbů s pozůstatky žárovišť. Zda jde o samostatné mohyly nebo o součásti větších pohřebišť není zcela zřejmé (výzkumy se s výjimkou Očkova vždy soustředily pouze na samotné mohyly), soliternost je ovšem možné předpokládat. Přes tyto zásadní odlišnosti se ovšem objevuje řada styčných bodů s moravskými pohřby – především pozoruhodná shoda orientace podélných žárovišť (Dedinka: *Paulík 1976*, obr. 2; Lužany: *Paulík 1969*), centrální komory na úrovni povrchu (Čaka: *Točík – Paulík 1960*, 64) či centrální hrobové šachty (Očkov: *Paulík 1962*, Abb. 8) ve směru SZ–JV a dále uplatnění podobných destruktivních a selektivních praktik. Nálezové soubory obvykle sestávají především z fragmentů nádob a bronzových předmětů, přičemž pouze část jich nese stopy přepálení a zdůvodnění tohoto stavu pouze jako následku druhotných zásahů do dobře viditelných mohyl vždy neobstojí (soubor nádob z Očkova je svou tvarovou skladbou i poměrem celých a fragmentárních kusů velmi dobře srovnatelný s hrobem 800 z Podolí, pouze řádově početnější; *Paulík 1962*, Abb. 14,15, Taf. I–VI).

3.3. Západní a severní okolí: Čechy a Polsko

Minimum srovnatelných hrobů v části Čech spojované s knovízskou kulturou odráží patrně především obecně obtížnou zachytitelnost jejich funerálních komponent. Jednou z mála nově zkoumaných lokalit s patřičnou dokumentací jsou Břeštiny v severozápadních Čechách, kde byly v rámci většího pohřebiště odkryty celkem 4 jámové hroby orientované ve směru Z–V, datovatelné do stupně Ha A. Všechny byly silně porušené a jejich inventář se nijak nevyvíkal ze standardu jiných typů soudobých pohřbů (*Koutecký 1987*). Shodně je orientován i jeden z lépe dochovaných hrobů z Březnice v jižních Čechách s charakteristickým rozptylem kremace (patrně i s příměsí zvířecích kostí), datovatelný do stupně B D; díky proplavení výplně z něj pochází i soubor botanického materiálu přímo srovnatelný s hroby z Podolí, jehož podstatnou součástí jsou zrna obilnin a semena (*Chvojka et al. 2009*). Nejméně dva pohřby v obdélné jámě orientované opět ve směru Z–V pochází z pohřebiště v Chodounech v severozápadních Čechách; charakteristický je rozptyl kremace, v jednom případě byla použita kamenná konstrukce (hrob 77 s kremací dospělého jedince s příměsí spálených zvířecích kostí). Hrob 17 je jedním z nejbohatších na pohřebišti, vedle celých nádob

Lokalita	Hrob	Rozměr	Hloubka	Orientace	Konstrukce	Kremace		Keramika			Bronzy		Počet jedinců	
						Rozptyl	V umě	Nádoby celé (ca jedinců)	Nádoby části (ca jedinců)	Přepáleno (ca podíl)	Přepálené ks	Nepřepálené ks		
Moravičany	91	2,85 x 1,6	?	?	mohyla?	ano	ne	5	5	0	0	1	zlomek nože?	
Moravičany	92	2,1 x 1,5	?	SV–JZ	mohyla?	ano	ne	0	6	0	0	1	zlomek jehlice	
Moravičany	218	2,4 x 1,7	?		mohyla?	ano	ne	0	5	0	0	1	zlomek	
Moravičany	478	2,8 x 2	?	SZ–JV	mohyla?	ano	ne	2	3	0	0	1	zlomek jehlice	
Moravičany	655	2,65 x 1,6	?	SZ–JV	mohyla?	ano	ne	3	4	0	0	0	přep. skl. korál	
Moravičany	895	2 x 1,2	?	S–J	mohyla?	ano	ne	3	3	0	0	0		
Moravičany	911	2,4 x 1,8	?	S–J	mohyla?	ano	ne	0	7	0	0	0		
Bílovice-Lutonín	2	2,6 x 1	1,5	SZ–JV	kam. oblož., mohyla	ano	ne	6	4	0	1	1	slitek a zlomek náramku	1 (Ad-sen)
Bílovice-Lutonín	6	2,25 x 1,3	1,2	SZZ–JV	ne	ano	ne	0	1	0	0	1	nýt	
Vrbátky	2	2 x 0,9	1,2	SSZ–JJV	ne	ano	ne	5	0	0	7	17	2 jehlice, náramek, nášivky, náhrdelník, přep. skl. korál, nepřep. zv.k.	1 (Ad)
Modřice	820	2,35 x 1,05	0,3	SZ–JV	ne	ano	ne	4	6	0	1	0	slitky, nepřep. zv.k.	1 (Ad?)
Diváky	42	3,1 x 1,1	0,1	SSZ–JJV	ne	ano	ne	2	2	0	0	1	zlomky jehlice	
Diváky	46	2,75 x 1,3	0,2	SSZ–JJV	ne	ano	ne	0	4	25%	0	0		neurčitelné
Hustopeče	4	1,8 x 0,9	0,1	SZ–JV	ne	ano	ne	0	17	0	2	5	zlomky závěsku, nože, spirálky, jehlice, kroužek	neurčitelné
Hustopeče	10	1,75 x 0,9	0,2	SZ–JV	ne	ano	ne	0	7	0	0	2	zlomky 2 jehlic	neurčitelné
Nové Hvězdlice	806	2,3 x 1,6	0,3	SZ–JV	ne	ne	ne	1	0	0	0	0		
Podolí	800	2,55 x 1,3	0,4	SZ–JV	ne	ano	ano	8	19	1%	0	1	kroužek	1 (Ad)
Podolí	801	1,9 x 0,85	0,05	Z–V	ne	ano	ne	0	6	0	0	1	kování	neurčitelné
Podolí	803	3,1 x 1,6	0,7	SZ–JV	ne	ano	ne	1	16	1%	6	1	kování, tutuli, zlomky nože, kopí, jehlice, sekery	neurčitelné
Ivanovice na Hané	800	3,0 x 1,7	0,9	SZ–JV	ne	ano	ne	6	11	40%	5	1	pukličky, kroužek	min. 4
Ivanovice na Hané	801	2,85 x 1,1	0,55	SZ–JV	ne	ano	ne	1	5	15%	0	1	jehlice	1 (Inf II)

Tab. 6. Jednotlivé pohřby s rozměrnými hrobovými jámami mladší doby bronzové na Moravě – základní charakteristiky.

Tab. 6. Individual Late Bronze Age burials with large grave pits in Moravia – basic characteristics.

Soubor	Hrobů	Prům. ks celých nádob	Prům. ks fragmentů nádob	Prům. celkem jedinců	Prům. bronzových předmětů	Literatura
Oblekovic	106	1,73	3,92	5,65	1,57	Říhovský 1968
Klentnice	97	2,27	1,97	4,24	1,53	Říhovský 1965
Přáslavice	104	?	?	2,98	0,37	Šabatová – Vitula 2002
jámové hroby clk	21	2,11	6,05	8,16	2,68	

Tab. 7. Průměrné množství artefaktů v hrobech mladší doby bronzové – srovnání větších pohřebišť a shrnutého celku hrobů s rozměrnými jámami dle výčtu v tab. 6.

Tab. 7. Average number of artefacts in Late Bronze Age graves – comparison of larger cemeteries and summarised total of graves with large pits from the list in tab. 6.

obsahoval spálené pozůstatky 5–7 osob a je datovatelný do stupňů B C2 / B D (*Trefný – Jiráň a kol. 2012*, 21, 41–42, 84, obr. 4, 11, 19, 27). Chodouny lze spojovat s lužickou kulturní oblastí; ze souhrnného zpracování pohřebišť příbuzného východočeského regionu je zřejmé, že pohřby v rozměrných jamách se zde vyskytují minimálně – snad by k nim bylo možné zařadit hrob 32 z Běstovic s minimem nálezů, orientovaný ve směru S–J (*Vokolek 2003*, tab. 18), případně zbytek kamenné konstrukce z Čisté, orientovaný ve směru Z–V (*Vokolek 2003*, obr. 2, tab. 26); oba lze datovat jen rámcově do mladší doby bronzové.

Pokud lze soudit, výskyt rozměrných jámových hrobů v Čechách je sporadický, spojuje je uniformní orientace Z–V a ve všech případech jsou součástí větších pohřebišť s různými typy pohřbů. Datovány jsou především do stupně B D, ovšem někdy právě pouze podle formy pohřbu. Ze soupisové práce N. Wiesnera zaměřené především na německojazyčnou západní část střední Evropy, je zřejmé, že ve starším stupni KPP (B D – Ha A1) jsou takto upravené hroby běžné především v oblasti horního Rakouska a jižního Bavorska (34 % všech sledovaných pohřbů v regionu, tento typ hrobů navíc zcela převažuje na nově odkryvaných pohřebišťích), v menší míře ještě v oblastech Württemberska, severního Bavorska a Švýcarska. Ve většině případů mají tyto hroby kamennou konstrukci a kremace je volně rozptýlena. V jižním Bavorsku převažuje orientace ve směru S–J, v severním ve směru Z–V, v obou oblastech jsou hroby datovány výhradně do stupně B D. Ve středním a mladším stupni KPP (Ha A2–B1) se objevují již pouze sporadicky v jižním Hessensku a Württembersku a zcela ojediněle i v oblasti jižně od Dunaje (*Wiesner 2009*, 80–102, Karte 7, 8, Liste 12).

Klíčovou lokalitou v polském Slezsku je Kietrz, kde bylo v části rozsáhlého pohřebiště datované do mladší doby bronzové odkryto celkem 131 žárových hrobů uložených v rozměrných pravoúhlých jamách, které odpovídají moravským i dolnorakouským příkladům. Hroby jsou volně rozptýleny mezi současnými malými popelnicovými a jámovými pohřby a poměrně jednotně orientovány ve směrech Z–V nebo SZ–JV (32%), v pozůstatku obdélné dřevěné schránky v podobě tmavého probarvení byly uloženy rozptýlené pozůstatky kremace (většinou pouze kosti bez uhlíků) spolu se silně fragmentarizovanými zlomky keramiky a bronzů. Tyto specifické pohřby označil M. Gedl jako hroby kietrzkého typu a uvádí analogie pouze ze dvou dalších slezských lokalit (*Gedl 1984*). Typologicky jsou hroby datovány do širšího intervalu II. a III. periody, tedy do rozmezí stupňů B B–D (*Gedl 1984*, 63–65), nemalá část obsahuje jehlice zařaditelné právě do starší fáze KPP; novější sekvence radio-karbonových dat ukazuje na delší interval 15. až 10. stol. BC (*Chochorowski 2007*, 117–118).

3.4. Shrnutí

Důsledná aplikace žárového pohřbívání zemřelých je pro možnosti archeologického zkoumání starých populací silně limitující, a to jak destrukcí těla a jeho pevných tkání jako zdrojů antropologických a bioarcheologických informací, tak běžnými prostorovými přesuny a různou mírou výběru při další manipulaci s pozůstatky. Primárním aktem pohřbu je především sama kremace – spálení těla. Uložení pozůstatků do hrobové jámy je až sekundárním krokem, a právě s ním je spojena obtížně kvantifikovatelná selekce a významný prostorový přesun. Pokud nemáme možnost přímo zkoumat odpad po kremaci hranici *in situ*, nutně postrádáme klíčové informace. Především nevíme, zda bylo místo pro kremaci použito jednorázově či opakovaně, a tedy zda vybrané spálené pozůstatky jsou výsledkem jediné či několika akcí. Při kontinuálním využívání jediného místa pro spalování těl musíme předpokládat, že během vybírání spálených kostí byly přidány i příměsi ze starších kremací, neboť objem spálených pozůstatků ukládaných do hrobů je ve střední Evropě v době bronzové zpravidla nižší než předpokládaný objem pozůstatků po spálení kompletního těla. Jejich část patrně musela zůstat v místě hranice. Znalost množství a typu artefaktů, které nebyly vybrány k uložení do hrobu, stejně jako dalšího odpadu z hranice, je tedy podstatná pro interpretaci obsahu hrobových jam. Například nádoby použité při kremaci a obřadech s ní spojených mohly být uloženy do hrobu kompletní nebo znehodnocené ve fragmentech, stejně tak je možné, že fragmenty mohly být uloženy do více různých objektů či kontextů. Funkci nádob lze lépe stanovit pouze v případě, kdy jsou do hrobu vloženy kompletní a ve funkční poloze dnem dolů, tedy pravděpodobně ve funkci obalu.

Právě vysoká výběrovost a prostorové přesuny jsou dva hlavní prvky, které se podílejí na finální podobě inventáře pohřbů v rozměrných hrobových jamách starší fáze KPP. S výjimkou hrobů pod mohylami na jihozápadním Slovensku nebyly nikdy zjištěny pozůstatky hranice *in situ*, a pokud je k dispozici antropologická analýza, je zřejmé, že ukládan byl vždy pouze více či méně reprezentativní výběr spálených kostí, přičemž místy docházelo k jeho pečlivému oddělení od zbytků paliva. Vše je rozptýleno na dně hrobu bez náznaku přítomnosti obalu, pouze v jediném případě je část kremace uložena v urně (Podolí hrob 800; analogické případy jsou ojedinělé – Wiesner 2009, 102–105). Ani jednou není doložen případ, kdy by spálené kosti byly aranžovány do podoby původního lidského těla společně s dalšími součástmi kroje, jako tomu bylo ve střední době bronzové na pohřebišti v Pitten (Sørensen – Rebay 2008a; 2008b). Podobně výběrově jako se spálenými kostmi bylo zacházeno i s dalšími artefakty, keramikou i bronzem. Počet fragmentárních nádob třikrát převyšuje počet celých, ty jsou běžně ukládány v nefunkční poloze dnem vzhůru. Bronzové předměty jsou téměř vždy drobné nebo fragmentární, a to často i v případě, kdy na nich chybějí jasné stopy působení ohně, je tedy třeba uvažovat o jejich úmyslné mechanické destrukci. To platí ostatně i pro keramiku, neboť stopy přepálení nese jen minimum nádob. Je zřejmé, že původní počet předmětů, jež byly součástí pohřebního obřadu, nelze kvantifikovat. Jejich počet a pravděpodobně i účel se lišily od počtu předmětů deponovaných do hrobové jámy, což naznačuje vysoká variabilita v početnosti inventářů.

Nálezové soubory z rozměrných žárových hrobů se ovšem i tak svou početností odlišují od souborů z jiných nověji zkoumaných pohřebišť na Moravě, jakkoliv jsou ovšem k dispozici pouze tři srovnávací celky (Přáslavice, ovšem s vědomím porušení hrobů mechanickou skrývkou, Šabatová – Vitula 2002, a chronologicky mladší pohřebiště Oblekovic a Klentnice, Říhovský 1965; 1968; u souborů získaných před polovinou 20. století je pravděpodobně,

že byly evidovány pouze kompletní nádoby, další nověji zkoumané lokality dosud nejsou souhrnně vyhodnoceny). Soubor jámových hrobů jako celek má v průměru srovnatelné množství celých nádob, výrazně vyšší množství fragmentů a mírně zvýšené množství bronzových předmětů (*tab. 8*). Metodicky jde ovšem o srovnání dosti problematické, mnohem přínosnější by byla komparace jámových a běžných žárových hrobů z jediného pohřebiště. Z hlediska skladby inventáře zde shromážděné pohřby v rozměrných jamách neobsahují výrazně odlišné artefakty spojitelné s elitou – ani v jednom nejsou uloženy zbraně (výjimkou jsou pouze v řadě ohledů značně odlišné hroby z Velatic I a Brna – Horních Heršpic), ve dvou případech ovšem z podobných hrobů pocházejí bronzové šálky (Vojkovice, Inzersdorf o. d. Traisen). Za specifickou kategorií artefaktů spojenou především s tímto typem pohřbů je možné považovat víceúčelové amforovité mísy na nožce, z nichž většina pochází právě z hrobů staršího stupně KPP na jižní Moravě, jihozápadním Slovensku a v Dolním Rakousku (*Lochner 1986, 272–274; Paulík 1962*; k moravským exemplářům viz výše). V dosud zpracovaných souborech sídlištní keramiky z Moravy tyto tvary chybějí.

Hroby s rozměrnými jámami a rozptýlenou kremací se prokazatelně vyskytují v jihomoravské, středomoravské i severomoravské oblasti bez ohledu na předpokládanou kulturní příslušnost lokalit, dosud největší množství jich bylo odkryto v Dolním Rakousku. Objevují se jako součást rozsáhlejších pohřebišť (Moravičany, Vojkovice, Inzersdorf o. d. Traisen, snad i Podolí) i jako solitérní skupinky (Hustopeče, Diváky, Ivanovice na Hané, Michelndorf). V prvním případě jsou kombinovány s jinými typy žárových pohřbů ukládaných v malých oválných či kruhových jamách, tedy s mnohem početnější a obvyklejší formou hrobu KPP. V Moravičanech je dle stratigrafické situace zřejmé, že rozměrné jámové hroby zde stojí chronologicky na počátku celého pohřebiště, situace ve Vojkovicích a na dolnorakouských pohřebišťích ovšem nic podobného nenaznačuje. V druhém případě přicházejí v úvahu dvě interpretační možnosti: buď se jedná o původně solitérní pohřby, nebo o jediné pozůstatky rozsáhlejších mohylových pohřebišť, na nichž byla většina dalších hrobů uložena na povrchu nebo do násypu a následně zničena. Na základě přímé evidence můžeme uvažovat o existenci mohyl pouze ve středomoravských lokalitách (Moravičany, Bílovice-Lutonín). Nepřímá evidence je k dispozici pouze v podobě známých mohylových pohřebišť z regionu, jež jsou ovšem bez výjimky starší. Možnost, že jde o zbytky větších mohylových pohřebišť, je reálná především při srovnání se vzorovým pohřebišťem střední doby bronzové v Borotících, kde by po hypotetické strojové skrývce zůstalo zachováno jen minimální torzo pohřebiště (*obr. 13*). Oproti tomu lze doložit i existenci jednotlivých či zcela izolovaných mohyl (Dambořice – U bošovských hranic; *Čížmář 2014, 49–52*), a to v regionu Ždánického lesa, jemuž jsou pohřebiště v Divákách a Hustopečích prostorově velmi blízka.

4. Závěr

Skupina hrobů mladší doby bronzové, kdy jsou do jámy o rozměrech odpovídajících lidskému tělu ukládány pozůstatky po kremaci, se liší od jiných současných žárových hrobů nejen formou hrobové jámy, ale i dalšími aspekty ritu. Pozůstatky jsou prakticky výhradně rozptýleny na dně jámy, často evidentně bez jakéhokoliv obalu. Charakteristický je vysoký podíl nefunkčních a fragmentarizovaných předmětů a velká míra variability jejich výběru při ukládání. Společným rysem je orientace delší osy jam ve směru SZ–JV, shodná v pro-

storu jižní i střední Moravy a Horního Slezska; k nim se připojují i jinak formálně značně odlišné hroby z jihozápadního Slovenska. Z širšího chronologického pohledu je zřejmé, že některé aspekty pohřebního ritu této specifické skupiny hrobů pocházejí ze změn ze střední doby bronzové, některé jsou inovací mladší doby bronzové. Žárový pohřební ritus se na Moravě objevuje ve střední době bronzové a v jejím průběhu postupně zcela převažuje, od konce střední doby bronzové je patrný i trend k ukládání většího počtu pohřbů do zahloubených jam. Převažující orientace pohřbů ve směru SZ–JV se objevuje od počátku mladší doby bronzové, stejně jako destruktivní zacházení s deponovanými předměty, které se projevuje převahou nefunkčních fragmentů – rozbitých nádob a rozlámaných bronzových předmětů. Destrukci a fragmentarizaci artefaktů lze dát do širší souvislosti jak s depozičními praktikami mladší doby bronzové, projevujícími se hromadnými nálezy s výrazným podílem poškozených bronzových předmětů, tak se samotným spalováním lidského těla. Lidské tělo prochází zásadní transformací s použitím ohně, stejně jako funkční předměty jsou transformovány s použitím ohně, a především rituálního násilí; do země jsou ukládány již věci přeměněné – výběr ze spálených kostí, nefunkční zlomky nádob nebo bronzových nástrojů (*Nebelsick 2000*, 167–171), přičemž původní celek již reprezentuje jen jeho část a kompletnost není podmínkou (takto v Pitten; *Sørensen – Rebay 2008a*, 168).

Hroby s rozměrnými jámami tedy navazují na pohřební ritus střední doby bronzové, kde jsou takto ukládány především kostrové pohřby. V tomto ohledu tvoří spojovací článek mezi pohřby střední doby bronzové a klasickými žárovými hroby mladší doby bronzové, neboť kombinují formu prvního a ritus z druhého uvedeného období – to bylo ostatně opakovaně konstatováno (např. *Lochner 2012*). Nejde ovšem o prostou typologickou posloupnost ve smyslu kostrový hrob – žárový hrob v jámě odpovídající tvarem i rozměry kostrovému hrobu – žárový hrob v jámě odpovídající tvarem a rozměry nádobám. Mnohem spíše se všechna uvedená stádia chronologicky překrývají, což je zřejmé z časového postavení hrobů s rozměrnými jámami s prokazatelným rozptylem po celé trvání stupňů B D – Ha A1. Existenci úzkého chronologického horizontu takto upravených hrobů lze na Moravě, v dolním Rakousku i v přilehlém Slezsku zamítnout, jde evidentně o dlouhodobě používanou formu pohřbu s jistými jednotnými formálními pravidly, nepochybně patřičně ideologicky podloženými. Důvod vyčlenění takto pohřbívaných jedinců nám ovšem uniká, což je dáno právě specifickým ritem akcentujícím výběrovost a destrukci. Po kremaci jedince/jedinců byla vybrána jen menší část spálených kostí, jež byla přemístěna a uložena spolu s rozbitými nádobami a rozlámanými částmi bronzových předmětů do hrobové jámy – kritéria výběru ovšem bez znalosti původního celku neznáme. Výsledný archeologický pramen může být značně zavádějící, neboť absence některých typů předmětů v hrobové jámě nutně neznamená jejich absenci při vlastním pohřbu – kremaci (dobře to ilustrují početně diametrálně rozdílné nálezové soubory z hrobů 800 a 803 z Podolí, představující ovšem patrně pozůstatky stejného základního souboru nádob použitého při obřadu). Otázka pohlaví či pouhého počtu takto (společně) pohřbených jedinců je současnou metodikou prakticky neřešitelná, podobně jako problematika jejich sociálního postavení. Zde archeologie jasně naráží na limity dané samou povahou pramenů a jejich překonání je patrně v nejbližší době nereálné.

Práce vznikla s podporou grantového projektu GA ČR 14-33170P „Archeologie střední a mladší doby bronzové – kontext a informační potenciál rozsáhlých záchranných výzkumů“. Absolutní datování bylo podpořeno Agentúrou na podporu výzkumu a vývoja na základě smlouvy č. APVV-0598-10.

Prameny a literatura

- Adametz, K. 2005: Zwei Brandgräber der älteren Phase der Urnenfelderkultur aus Michelndorf, Niederösterreich. *Fundberichte aus Österreich* 44, 211–222.
- Belcredi, L. a kol. 1989: Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov. Brno: Moravské zemské muzeum.
- Čižmář, M. 2014: Mohylníky ve Ždánickém lese. *Pravěk supplementum* 27. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.
- Čižmář, M. – Geislerová, K. – Unger, J. eds. 2000: Výzkumy – Ausgrabungen 1993–1998. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.
- Dočkalová, M. 2004: Antropologické posouzení žárových pohřbů H2 a H4 z Vrbátek na Prostějovsku. In: O. Chvojka ed., *Popelnicová pole a doba halštatská. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum* 1, České Budějovice: Jihočeské muzeum České Budějovice, 123–126.
- Dokládál, M. 1999: Morfologie spálených kostí. Význam pro identifikaci osob. Vyškov: Lékařská fakulta Masarykovy univerzity v Brně.
- Fojtík, P. 2003: Pohřebiště z přelomu střední a mladší doby bronzové u Bílovic na Prostějovsku (Příspěvek k problematice pohřebního ritu časně lužického období na Moravě). *Pravěk* NŘ 12 (2002), 75–113.
- 2004: Žárové pohřebiště u Vrbátek, okr. Prostějov (Nové cesty k poznání pohřebních zvyklostí nositelů kultury lužické). In: O. Chvojka ed., *Popelnicová pole a doba halštatská. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum* 1, České Budějovice: Jihočeské muzeum České Budějovice, 103–120.
- 2015: Mohylová kultura střední doby bronzové na Prostějovsku I. Katalog nálezů – svazek první. *Pravěk Supplementum* 30. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.
- Gedl, M. 1984: Wczesnołużyckie groby z konstrukcjami drewnianymi. Práce komisji archeologicznej 22. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Polska Akademia Nauk. Oddział w Krakowie. Komisja Archeologiczna.
- Geislerová, K. – Parma, D. eds. 2013: Výzkumy – Ausgrabungen 2005–2010. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.
- Hajnalová, M. – Hajnalová, E. 1998: Preplavovanie – metóda získavania rastlinných makro-zvyškov z archeologických objektov a vrstiev. *Informátor Slovenskej Archeologickej spoločnosti* 8/1, 6–7.
- Hromádková, V. 2009: Sídlní areál popelnicových polí u Jiříkovic. Ms. diplomové práce, Masarykova univerzita Brno.
- Chochorowski, J. 2007: Metodyczne i metodologiczne problemy datowania radiowęglowego pozostałości kremacji z grobów ciałopalnych kultury lużyckiej (na przykładzie materiałów z cmentarzyska w Kietrzy). In: J. Chochorowski ed., *Studia nad epoką brązu i wczesną epoką żelaza w Europie*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 103–138.
- Chvojka, O. – Šálková, T. – Beneš, J. – Kovačiková, L. – Novák, J. 2009: Březnice – první ploché pohřebiště mladší doby bronzové na Bechyňsku. *Archeologie v jižních Čechách* 22, 61–97.
- Jones, M. 1991: Sampling in palaeoethnobotany. In: W. van Zeist – K. Wasylikowa – K.-E. Behre eds., *Progress in the old world palaeoethnobotany*, Rotterdam: Balkema, 53–62.
- Kočár, P. – Kočárová, R. 2007: Rostlinné zbytky z mladobronzových lokalit na katastru obce Tuchoměřice. In: M. Salaš – K. Šabatová edd., *Doba popelnicových polí a doba halštatská, příspěvky z IX. konference*, Bučovice 3.–6. 10. 2006, Brno: Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty MU, 305–313.
- Kos, P. 2006: Podolí (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 47, 148.
- 2012: Podolí (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů* 53–1, 170–171.
- Kos, P. – Šmíd, M. 2015: Objekt kultury nálevkovitých pohárů s doklady metalurgie mědi z Podolí, okr. Brno-venkov. *Pravěk* 23, 57–76.
- Koutecký, D. 1987: Knovízské pohřebiště v Břešťanech, okr. Teplice. In: *Præhistorica XIII – Varia archaeologica* 4, Praha: Univerzita Karlova, 149–158.
- Lochner, M. 1986: Das frühurnenfelderzeitliche Gräberfeld von Baierdorf, Niederösterreich – Eine Gesamtdarstellung. *Archaeologica Austriaca* 70, 263–294.
- 1991: Ein Gräberfeld der älteren Urnenfelderzeit aus Horn, Niederösterreich. *Archaeologica Austriaca* 74, 137–220.
- 2012: Bestattungsrituale auf Gräberfeldern der älteren Phase der mitteldonauländischen Urnenfelderkultur. In: G. Danek – I. Hellerschmid Hrsg., *Rituale – identitätsstiftende Handlungskomplexe*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 37–46.

- Lochner, M. 2013:* Bestattungssitten auf Gräberfeldern der mitteldonauländischen Urnenfelderkultur. In: M. Lochner – F. Ruppenstein Hrsg., *Brandbestattungen von der mittleren Donau bis ägäis zwischen 1300 und 750 v. Chr.*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 11–31.
- *2015:* Eine Mehrfachbestattung mit Keramiktrommel aus dem älterurnenfelderzeitlichen Brandgräberfeld von Inzersdorf ob der Traisen, Niederösterreich. In: I. Szathmári Hrsg., *An der Grenze der Bronze- und Eisenzeit. Festschrift für Tibor Kemenczei zum 75. Geburtstag*, Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 339–351.
- McKinley, J. 2013:* Cremation: Excavation, analysis and interpretation of material from cremation-related contexts. In: S. Tarlow – L. Nilsson Stutz eds., *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial*, Oxford: Oxford University Press, 147–171.
- *2014:* Cremation in archaeological contexts. In: C. Smith ed., *Encyclopedia of Global Archaeology*, New York etc.: Springer-Verlag, 1731–1738.
- Nebelsick, L. 2000:* Rent asunder: ritual violence in Late Bronze Age hoards. In: C. F. E. Pare ed., *Metals make the World go round. The supply and circulation of metals in Bronze Age Europe*, Oxford: Oxbow, 160–175.
- Nekvasil, J. 1964:* K otázce lužické kultury na severní Moravě. *Archeologické rozhledy* 16, 225–264.
- *1982a:* Mohyly s kamennými konstrukcemi na pohřebišti v Moravičanech. In: *Południowa strefa kultury łużyckiej i powiązania tej kultury z południem, Kraków – Przemysł: Uniwersytet Jagielloński, Instytut Archeologii*, 153–177.
- *1982b:* Pohřebiště lužické kultury v Moravičanech. *Fontes archaeologicae Moraviae XIV*. Brno: Archeologický ústav ČSAV.
- Parma, D. 2006:* Několik nových žárových pohřebišť mladší doby bronzové. *Pravěk* NŘ 14 (2004), 237–285.
- *2011a:* Sidelní areály střední a mladší doby bronzové z trasy dálnice D 1 u Vyškova. *Katalog – část 1. Pravěk Supplementum 22*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno.
- *2011b:* Příspěvek k topografii osídlení katastru Modřic v době bronzové. *Pravěk* NŘ 19 (2009), 65–107.
- *2012a:* Hroby z mladší doby bronzové z pohřebiště Diváky – za Humny. *Jižní Morava* 48, 302–305.
- *2012b:* Příspěvek k topografii osídlení katastru Modřic v době bronzové II. *Pravěk* NŘ 20, 157–230.
- *2016:* Archeologické kultury – koncepce a praxe. In: J. Juchelka ed., *Doba popelnicových polí a doba halštatská ve střední Evropě 2. díl, Opava – Brno: Archeologický ústav AV ČR*, 75–100.
- Paulík, J. 1962:* Das Velatice-Baierdorf Hügelgrab in Očkov. *Slovenská archeológia X*, 5–96.
- *1969:* Mohyla z mladší doby bronzové v Lužanoch. *Zborník Národného múzea – História* 9, 3–51.
- *1976:* Dve nové mohyly z mladšej doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku. *Archeologické rozhledy* 28, 369–373.
- Pomberger, B. M. 2009:* Das urnenfelderzeitliche Gräberfeld von Mannersdorf am Leithagebirge. Ms. diplomové práce, Universität Wien, dostupné z <http://othes.univie.ac.at/7767>
- Poulík, J. 1995:* Žuráň in der Geschichte Mitteleuropas. *Slovenská archeológia XLIII*, 27–109.
- Primas, M. 2008:* Bronzezeit zwischen Elbe and Po. *Strukturwandel in Zentraleuropa 2200–800 v. Chr. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 150*. Bonn: Dr. Rudolf Habelt.
- Rebay-Salisbury, K. 2010:* Cremations: fragmented bodies in the Bronze and Iron Ages. In: K. Rebay-Salisbury – M. L. S. Sørensen – J. Hughes eds., *Body Parts and Bodies Whole: Changing Relations and Meanings*, Oxford: Oxbow Books, 64–71.
- Robličková, M. 2004:* Zvířecí kosti z hrobu H2 ve Vrbátkách na Prostějovsku. In: O. Chvojka ed., *Popelnicová pole a doba halštatská, Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1, České Budějovice: Jihočeské muzeum České Budějovice*, 121–122.
- Říhový, J. 1961:* Příspěvek k poznání starší fáze velatické kultury na Moravě. *Archeologické rozhledy* 13, 225–252.
- *1963:* K poznání starší fáze kultury středodonajských popelnicových polí – velatické kultury. In: *Sborník Československé společnosti archeologické 3*, Brno: Krajské nakladatelství v Brně, 61–115.
- *1965:* Das Urnengräberfeld von Klentnice. *Fontes archaeologici Pragenses 8*. Praha: Národní muzeum.
- *1968:* Das Urnengräberfeld in Oblekovic. *Fontes archaeologici Pragenses 12*. Praha: Národní muzeum.
- *1972:* Die Messer in Mähren und dem Ostalpengebiet. *Prähistorische Bronzefunde VII/1*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- *1979:* Die Nadeln in Mähren und im Ostalpengebiet. *Prähistorische Bronzefunde XIII/5*. München: Beck.
- *1982a:* Das Urnengräberfeld von Podolí. *Fontes archaeologicae Moraviae XV*. Brno: Archeologický ústav ČSAV.

- Říhový, J. 1982b: Základy středodunajských popelnicových polí na Moravě. Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně X/1. Praha: Academia.
- 1996: Die Lanzen-, Speer- und Pfeilspitzen in Mähren. Prähistorische Bronzefunde V/2. Stuttgart: Steiner.
- Salaš, M. 2005: Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku. Brno: Moravské zemské muzeum.
- Schoch, W. – Heller, I. – Schweingruber, F. H. – Kienast, F. 2004: Wood anatomy of Central European species, online version: www.woodanatomy.ch
- Schweingruber, F. H. 1978: Mikroskopische Holz Anatomie. Zürich: Zürcher AG.
- Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M. 2002: Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri.
- Sørensen, M. L. S. – Rebay, K. 2008a: Interpreting the body: burial practices at the Middle Bronze Age cemetery at Pitten. *Archaeologia Austriaca* 89, 153–175.
- 2008b: From substantial bodies to the substance of bodies: analysis of the transition from inhumation to cremation during the Middle Bronze Age in Central Europe. In: D. Borčić – J. Robb eds., *Past Bodies. Body-Centred Research in Archaeology*, Oxford: Oxbow Books, 59–68.
- Sørensen, M. L. S. – Rebay-Salisbury, K. 2008: Landscapes of the body: burials of the Middle Bronze Age in Hungary. *European Journal of Archaeology* 11, 49–74.
- Sprague, R. 2005: Burial terminology. A guide for researchers. Lanham etc.: AltaMira Press.
- Stuchlík, S. 2006: Borotice. Mohylové pohřebiště z doby bronzové. Brno: Archeologický ústav AV ČR.
- Šabatová, K. – Vitula, P. 2002: Přáslavice. Díly pod dědinou, Kousky a Kukličky (II). Pohřebiště a sídliště z doby bronzové (katalog). *Archaeologiae Regionalis Fontes* 4. Olomouc: Vlastivědné muzeum v Olomouci.
- Štrof, A. 1990: Vznik a vývoj lužické kultury v prostoru severozápadní Moravy. Ms. kandidátské disertační práce, Brno.
- 1993: Kultura lužických popelnicových polí. In: V. Podborský ed., *Pravěké dějiny Moravy*, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 301–328.
- Trefný, M. – Jiráň, L. a kol. 2012: Lužické pohřebiště v Chodounech u Roudnice nad Labem. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha.
- Vokolek, V. 2003: Gräberfelder der Lausitzer Kultur in Ostböhmen. *Fontes archaeologici Pragenses* 27. Praha: Národní muzeum.
- Wiesner, N. 2009: Grabbau und Bestattungssitten während der Urnenfelderzeit im südlichen Mitteleuropa. Ein Beitrag zur Entwicklung der Grabsitten in der späten Bronzezeit. *Internationale Archäologie* 110. Rahden/Westf: Verlag Marie Leidorf.

A cemetery in Podolí u Brna and the phenomenon of Late Bronze Age cremation graves with large pits in Moravia

The Middle Bronze Age witnessed a gradual transition from the inhumation to cremation burial rite in south Moravia and in the neighbouring and culturally related areas of Lower Austria and southwest Slovakia. From the beginning of the Late Bronze Age, the cremation of the dead was the strict rule, and there are only a handful of exceptions among the thousands of known graves. The basic change mainly involved the transformation and reduction of the deceased's body prior to its final deposition. The modification of the burial method is necessarily complex and is also accompanied by a change in the form of sunken features in which the burnt human remains were buried. While the bodies of the deceased in the Early and partially in the Middle Bronze Age were always deposited in large and usually also deep pits with a rectangular ground plan of the necessary dimensions, in the Late Bronze Age the burnt remains of bodies were deposited in pits with an oval or round ground plan that were typically shallow (the dimensions of the largest vessel were often the limiting factor). The body of the deceased was completely transformed by cremation and is no longer perceived in its original form; the cremated bones are simply spilled over into a ceramic container – urn. Recorded from the begin-

ning of the Late Bronze Age, however, is a group of burials in which the categories of cremation and inhumation burials overlap – the remains from a cremated individual are deposited in a pit whose dimensions and shape correspond to the requirements for burying a complete and untransformed body and therefore unsuitable with regards to shape and volume for the deposition of cremated remains. Graves of this type must be regarded from an ideological perspective as specific and distinct, as they reflect a special relationship to the body of the deceased which, although it had been cremated, was not seen as being fully transformed and was handled, at least partially, like a body that had not been cremated.

A good example of this phenomenon is part of a Late Bronze Age cemetery uncovered during a rescue excavation in Podolí (Brno-venkov district) in 2011. In all three determined cases, a large pit was dug in Podolí with a shape and size (and depth – below the level of the subsoil) adequate for an inhumation burial. The remains from a cremation ritual conducted at a different (and undetermined) site were deposited in the pit. No evidence of stone constructions or grooves indicating the presence of barrows was found, and clearly identifiable secondary intrusions were not determined.

An unsorted burnt bones (cremation k1) with cereal remnants was deposited on a one-off basis on the bottom of grave pit 800 (*fig. 10*) in two spatial concentrations, the larger of which featured complete vessels placed upside-down or stacked into one another, forming a drinking and dining set (bowls and cups), at the front of which stood a characteristic amphora-shaped bowl on a foot, which was commonly used in the Middle Danube region as an urn. The position of the vessels indicates that they could not have served as a container for food and that they were placed in the grave empty. A pair of biconical vessels was also placed in the grave; one contained sorted burnt bones k3 without cinders, the other sorted cinders from oak, i.e. evidently the remains of fuel from the pyre. While biconical vessels commonly appear in the role of urns in the broader Central European territory, the deposition of some of the remains in a vessel is exceptional for this type of grave. Fragments of additional parts of vessels were also placed in the southeast half of the grave pit, again primarily tableware, and a bronze ring. None of the artefacts bear signs of having been burned. The grave pit was subsequently backfilled with the original soil. The situation must have been arranged on the bottom of the grave and can probably be interpreted as the deposition of selected parts of sorted cremation remains of one or several persons (an issue that cannot be anthropologically resolved) along with waste from the burial ceremony. This waste included no animal remains, either burnt or unburnt.

A layer containing minute and irretrievable fragments of burnt bones, numerous cinders of oak, a small assemblage of charred cereals, smaller fragments of several vessels and broken bronze artefacts was scattered on the shorter NW side of the bottom of grave pit 803. The pottery is mainly a drinking and table service (cups and bowls decorated with oblique twisting), and only two fragments bear signs of burning. Bronze artefacts include one intact small piece (tutuli), fragments with traces of burning (fragment of a spear) and fragments without signs of burning (axe blades, fragment of a knife and pin) – it is necessary to assume intentional mechanical destruction with these. The grave pit was backfilled with the original soil along with fragments of three larger vessels, including amphora-shaped bowls typically serving as urns. The situation was not arranged on the bottom of the grave; the unsorted remains of the cremation and the accompanying ceremony were simply tossed into the pit. Although the composition of finds is very similar to the assemblage from grave 800, a considerably smaller number of the artefacts used in the ceremony were deposited in the pit, exclusively in the form of fragments (the bottom is even missing from a large amphora-shaped vessel). Third grave 801 was disturbed by ploughing and only small part was preserved.

All three graves were captured by a linear trench and are located at a maximum distance of 50 m from each other (graves 801 and 803), which testifies to the considerable spatial dispersion of the cemetery. Given surface finds of an identical age in the area and positive results of magnetometric measurements, it is probable that the graves are part of a larger cemetery. If shallow urn graves also originally belonged to the cemetery, it is almost certain that they have been destroyed by erosion and ploughing to the level of the subsoil and that only burials in large pits have been preserved. Using a combination of the typological spectrum and absolute dates, the graves can be dated to Ha A1.

In summarising information on this type of burial in the Late Bronze Age in Moravia and the surrounding area, it is clear that the two main factors contributing to the final appearance of burials in large grave pits from the early phase of the Urnfield culture are high selectivity and spatial movements. With the exception of graves in barrows in southwest Slovakia, the remains of funeral pyres were never found *in situ*, and if an anthropological analysis is available, it is clear that only an essentially representative selection of burnt bones is deposited, in places carefully separated from the remains of pyre fuel. Everything is scattered about the bottom of the grave without signs of the presence of a container, and only in one case is part of the cremation deposited in an urn (Podolí grave 800; parallel cases are rare). The selective approach recorded with burnt bones was also found with other artefacts, pottery and bronze articles. The number of fragmented vessels is three times higher than the number of intact vessels, which are typically set in a non-functional position upside-down. Bronze artefacts are nearly always small or fragmented, even in cases when clear signs of fire are lacking, raising suspicions of intentional mechanical destruction.

The size of find assemblages from large cremation graves differs from the assemblages from other newly investigated cemeteries in Moravia (however, only three assemblages are available for comparison). The group of graves with large pits as a whole has on average a comparable number of intact vessels, a considerably higher number of fragments and a slightly higher number of bronze artefacts (*tab. 8*). With respect to the composition of inventory, the graves in large pits collected in catalog do not contain significantly distinct artefacts that can be linked to the elite, and weapons are not documented in any of the graves (the only exceptions are graves from Velatice I and Brno-Horní Heršpice, which are considerably different in many respects). However, bronze cups were found in similar graves in two instances (Vojkovice, Inzersdorf o. d. Traisen).

Graves with large pits and a scattered cremation demonstrably appear in the south, central and north Moravian area, regardless of the assumed cultural affiliation of the site; to date, the greatest number of these have been discovered in Lower Austria. They demonstrably appear as a part of larger cemeteries (Moravičany, Vojkovice, Inzersdorf o. d. Traisen, probably also Podolí) and as isolated groups (Hustopeče, Diváky, Ivanovice na Hané, Michelndorf). In the first case, they are combined with other types of cremation burials deposited in small oval or round pits, i.e. with the much more frequent and common form of Urnfield culture burials. It is clear from the stratigraphic situation at the cemetery in Moravičany that large pit graves date to the beginning of the cemetery; however, the situations at Vojkovice and at Lower Austrian cemeteries do not suggest anything similar. Two interpretations are possible in the second case: either they are truly originally isolated burials or they are the only remains from larger barrow cemeteries where most of the other burials were deposited on the surface or in barrows and subsequently destroyed. Based on direct evidence, it is possible to consider the existence of a barrow only at the central Moravian sites (Moravičany, Bílovice-Lutonín). Indirect evidence is available only in the form of known barrow cemeteries from the region, which are naturally all earlier. The possibility that this involves remnants of larger barrow cemeteries is realistic primarily in comparison with the model Middle Bronze Age cemetery in Borotice, where, after a theoretical mechanical removing of topsoil and cultural layers, only a small portion of the cemetery would remain (*fig. 13*).

Graves with large pits are a continuation of the Middle Bronze Age burial rite, when inhumation burials were mainly conducted in them. In this sense, they form a link between Middle Bronze Age burials and classic Late Bronze Age cremation graves, since they combine the form of the first and the ritual of the second, as has been repeatedly asserted. This naturally does not involve a simple typological sequence in the form of an inhumation grave – cremation grave in a pit with a form and dimensions suitable for an inhumation grave – a cremation grave in a pit accommodating the shape and size of vessels. It is much more likely that all of the presented stages chronologically overlap, which is obvious from the temporal standing of graves with large pits demonstrably occurring throughout stages B D–Ha A. The existence of the narrow chronological horizon of the occurrence of graves with this form can be rejected in Moravia, Lower Austria and adjacent Silesia; it is evidently a form of burial used over a long period time, one with uniform formal rules, undoubtedly with an ideological

foundation. The reason why individuals buried in this manner were set apart is naturally unknown, which is the result of a specific rite accentuating selectivity and destruction.

English by *David J. Gaul*

DAVID PARMA, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i., Kaloudova 30, CZ-614 00 Brno
parma@uapp.cz

MÁRIA HAJNALOVÁ, Department of Archaeology, Faculty of Arts, Constantine the Philosopher University,
Hodžova 1, SK-94974 Nitra; mhajnalova@ukf.sk

JIŘÍ KALA, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i., Kaloudova 30, CZ-614 00 Brno; kala@uapp.cz

PETR KOS, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i., Kaloudova 30, CZ-614 00 Brno; kos@uapp.cz

ROMANA KOČÁROVÁ, Kokořov 2, CZ-335 01 Žinkovy

ROMAN KRIVÁNEK, Archeologický ústav AV ČR Praha, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 01 Praha
krivanek@arup.cas.cz